

Inhoudelijke eindverantwoording projecten

JAARVERSLAG 2016

STICHTING
Laudio

WWW.STICHTINGLAUDIO.NL INFO@STICHTINGLAUDIO.NL

POSTADRES: NOORD BUITENSINGEL 101, 5911 EL VENLO

JAARVERSLAG 2016

Inleiding

2016 is een belangrijk jaar voor Stichting Audio. Amper een half jaar jong heeft de stichting met drie internationale projecten haar naam gevestigd. De projecten sluiten naadloos aan bij de missie van Stichting Audio en zijn goed gewaardeerd door media en publiek.

Naast de realisatie van deze drie projecten krijgt de stichting zelf steeds meer haar vorm met een effectieve en efficiënte werkwijze. Het bestuur wilt de inrichting van de stichting komende jaren verder optimaliseren met o.a. een uitbreiding van een Raad van bestuur.

Een betere start heeft Stichting Audio niet kunnen wensen. Met dank aan de projectpartners, de artistieke teams en de financiële ondersteuners van deze projecten.

Met vriendelijke groet,
Bestuur Stichting Audio

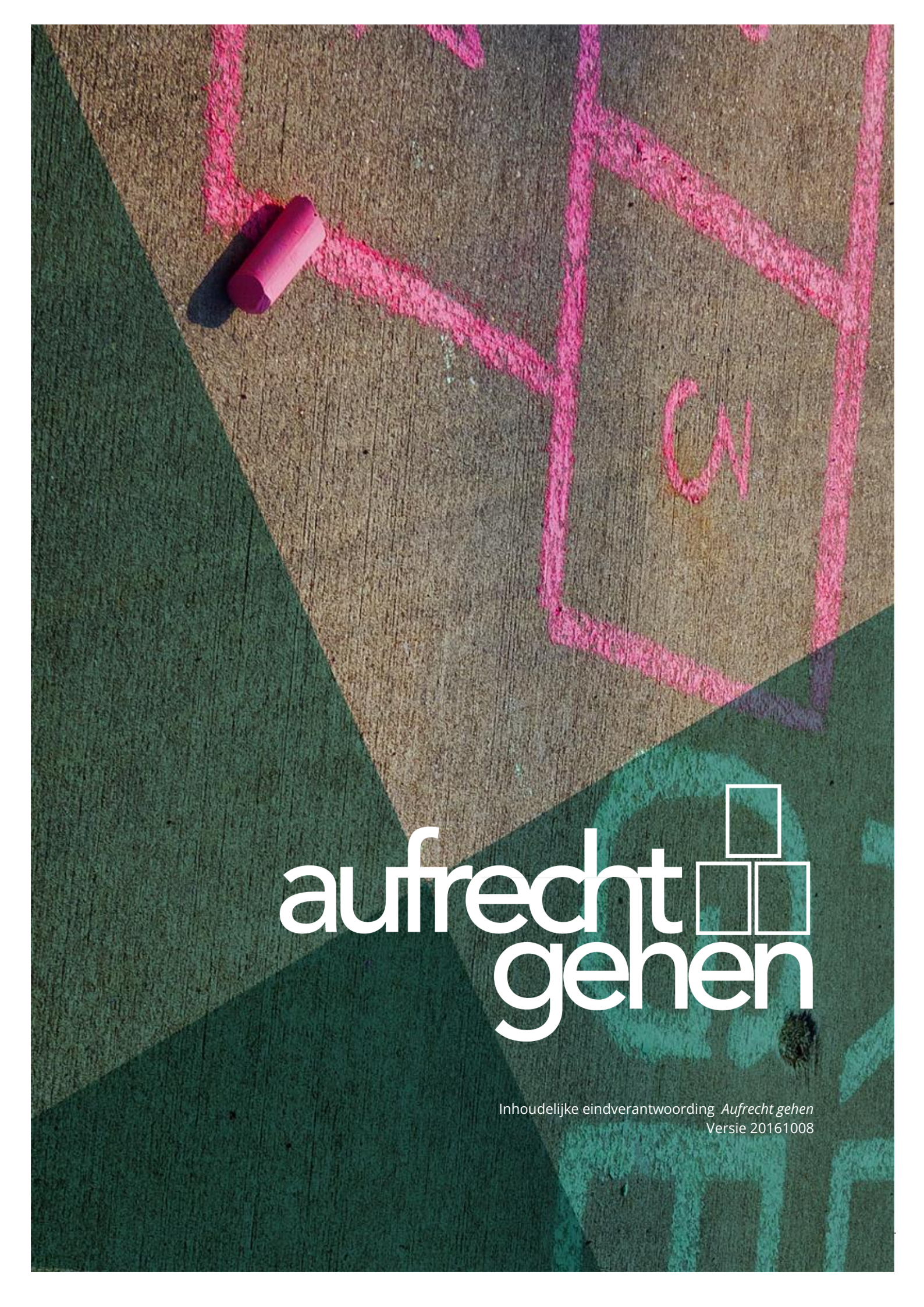
Inhoudsopgave

Pagina	Hoofdstuk	Titel project
3	1	Aufrecht gehen luistervoorstelling (NL)
27	2	Aufrecht gehen lees- en luisterboek (NL)
49	3	Over grenzen luistervoorstelling (BE)

1

Aufrecht gehen
Ysselsteyn – NL
Maart-juni 2016

A photograph of a wooden floor with pink chalk lines and a pink chalk stick. The chalk lines form a large, irregular shape, possibly a letter 'A' or a stylized figure. A pink chalk stick lies on the floor near the top left of the shape. The floor is made of dark wood planks. The text 'aufrecht gehen' is overlaid on the bottom right of the image.

aufrecht gehen

Inhoudelijke eindverantwoording *Aufrecht gehen*
Versie 20161008

luistervoorstelling

aufrecht gehen

Vallen, opstaan en doorgaan

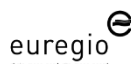

Inhoudelijke eindverantwoording Aufrecht gehen: luistervoorstelling op grootste Duitse militaire begraafplaats van West-Europa in het Belgische Lommel

Aanvrager: Stichting Laudio

Partners: Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge e.V. , Cultuurpad, educatiecentrum JOC, e.a.

Uitvoerende: Lubert Priems (journalist), tekstschrijver Annet Bremen, e.a.

Inleiding

Op het moment dat Europa te maken heeft met terreurdreiging en aanslagen, komen verhalen tot leven achter de grafstenen op de enige Duitse militaire begraafplaats van Nederland, in het Limburgse Ysselsteyn. Verhalen die uitnodigen tot nadenken, die vragen stellen en niet willen zwijgen. Verhalen die verder reiken dan een jaartal.

De Nederlandstalige luistervoorstelling *Aufrecht gehen* is door publiek en in de media als een indringende voorstelling ervaren.

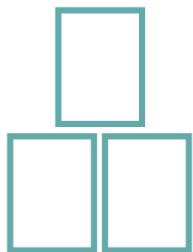
"Dit is niet alleen het verhaal van een Duitse soldaat, maar ook van een IS-strijder".

Bezoeker voorstelling

Na de eerste succesvolle speelreeks in 2015 is *Aufrecht gehen* in 2016 terug rondom de Nationale dodenherdenking en Bevrijdingsdag. Geen reprise, geen herhaling van zetten, maar een aangepaste versie, die nog sterker associaties oproept met onze huidige samenleving.

Mede dankzij de vrijwillige ondersteuning vanuit de beheerder van de begraafplaats (Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge e.V.), het educatiecentrum JOC en de bewoners uit de regio is deze voorstelling tot stand gekomen. Door de bijzondere samenwerking tussen verschillende culturele disciplines en journalistiek is *Aufrecht gehen* uitgegroeid tot een nieuwe theatervorm. Door de inzet van professionals wordt het niveau van de amateurs naar een hoger plan getild. Tegelijkertijd zorgt *Aufrecht gehen* voor een blijvende waarde in de artistieke ontwikkeling van het professioneel artistiek team. De reacties op het gehele project zijn zeer positief. Inmiddels is dit project het stevig fundament voor een Vlaamse versie met een reportagereeks op VRT Radio2 en een lees- en luisterboek. Ook wordt nu gewerkt aan een Duitstalige versie van de voorstelling.

Aufrecht gehen creëert een letterlijke grensoverschrijdende samenwerking tussen diverse kunst disciplines en journalistiek, tussen amateurs en professionals én tussen jong en oud waardoor nieuwe dwarsverbanden ontstaan die tot nieuwe producties leiden.

Inhoudsopgave

pagina	titel
5	Verhaal
6	Reacties
16	Resultaten
19	Projectdoelstellingen
20	Vervolg
21	Slotwoord
22	Contactinfo
23	Colofon

1. Verhaal

De grasvlakte spreidt zich uit tot de horizon. Zover je kan kijken zie je kruisen. Tussen de graven spelen kinderen op een hinkelpad, in de bomenlaan op een bankje zit een ouder koppel en iets verderop klinkt vioolmuziek. Je loopt verder, volgt de gids, en hoort via je koptelefoon marcherende soldaten, een jonge soldaat die zich fanatiek stort in de strijd en een moeder die haar zoon verliest.

Aufrecht gehen is een theatrale luistervoorstelling langs ruim 32.000 graven op de enige Duitse militaire begraafplaats van Nederland. Een gids brengt het publiek naar diverse locaties op en rondom de begraafplaats. Het zijn plekken die symbool staan voor de verhalen die de bezoeker hoort. De koptelefoon sluit je luisteraar soms af van de buitenwereld. Je lijkt alleen, maar je bent met dertig andere bezoekers en 39.000 gesneuvelden. De verhalen komen uit interviews en uit monologen, gebaseerd op de archiefstukken van de Duitse soldaten die op deze plek zijn begraven. Tekstschrijfster Annet Bremen en journalist Lubert Priems bestuderen de brievenwisselingen tussen de soldaat en hun familie, lezen juridische verslagen en verhalen van nabestaanden. Vervolgens spreken Nederlandse stemacteurs deze monologen in. Het is een persoonlijk verhaal uit de Tweede wereldoorlog, die gelijktijdig universele emoties oproept. Gruwelikheden worden niet weggepoetst, maar menselijke gevoelens worden ook niet verloochend. Zonder oordeel worden deze monologen en interviews in de voorstelling gebracht waarin iedereen een stem krijgt. De mensen van toen én de mensen van nu, zoals jij en ik. Welke grens bepaalt of je held, dader of slachtoffer bent?

Aufrecht gehen vertelt de verhalen waar je nog nooit oren naar had en zoekt alle denkbare grenzen op in het nadenken en spreken over vrijheid en vrede. Juist hier. Juist nú. Voel jij je veilig genoeg om over de grens van je land, je huis, je huid te reiken?

2. Reacties

Dankbaar zijn de makers voor de reacties die zij op deze voorstelling hebben gekregen van publiek en in de media.

"Het is iets dat je gezien moet hebben".

VRT (Vlaamse) Radio 2 over de voorstelling *Aufrecht gehen*

"De echte emoties voel je pas de dagen er na... Het maakt een gigantische indruk in al zijn massaliteit en soberheid, minder = meer....!"

Bezoeker voorstelling *Aufrecht gehen*

"Oorlog voelt nu heel anders: macht en misbruik. Ik beleef de wereld van vandaag nu ook vanuit dat inzicht".

Bezoeker voorstelling *Aufrecht gehen*

De gekozen theatervorm, met name door het gebruik van de koptelefoon brengt de verhalen nog dichterbij. De sfeer wordt ervaren als zelfs zo intiem het soms lijkt dat de verteller in het luisterverhaal naast je staat.

Met subtiele theatrale middelen en enkele figuranten op de locatie zijn deze geluidsfragmenten versterkt: beelden en ook geluiden die passen of juist een contrast vormen. Je hoort bewogen verhalen; je ziet een (haast) verstillend beeld. Een speciaal voor *Aufrecht gehen* samengestelde groep kinderen (8-11 jaar) werkt op vrijwillige basis mee en wisselen elkaar af gedurende de speelperiode. Met veel enthousiasme hebben zij meegewerkt. Voor hen is een Grote-Dankjewel-Middag georganiseerd samen met de Vlaamse kinderen uit de Vlaamse voorstelling. Dit uitwisselingsprogramma bevat amusante en educatieve onderdelen.

Kinderen zijn in de voorstelling ook te horen via de koptelefoon. Je hoort kinderen met elkaar spelen en met elkaar in gesprek gaan. Zij buigen zich over vragen zoals wat het een grens is en wat zij meeste zouden missen. Ook bootsen zij geluiden na van bijvoorbeeld marcherende soldaten. De makers zijn nog altijd diepgeraakt hoe de kinderen geïmproviseerd elkaar moed in hebben gesproken wanneer een situatie in een schuilkelder wordt nagespeeld voor de audio-opnamen.

Het betrekken van kinderen uit de regio levert een groot engagement op. Het creëert draagvlak voor het project, ook bij een groep belangstellenden die doorgaans niet naar deze begraafplaats zouden komen. Het is misschien de omgekeerde wereld, maar de kinderen nemen de ouders en andere familieleden mee naar de locatie, de voorstelling en haar verhalen.

Op de volgende pagina's is een fotoverslag te zien van de voorstelling plus mediapublicaties over het project *Aufrecht gehen*. Op de pagina www.aufrechtgehen.eu/media zijn meer scènefoto's te zien.

"Gisteren las ik in De Standaard over het mooie project Aufrecht gehen. Een bericht waar ik op een bepaalde wijze al jaren naar op zoek ben. Het was alsof ik een boek vond dat ik al sinds onheugelijke tijden op mijn verlanglijst had staan".

Fragment uit mail van bezoeker voorstelling naar de Duitse militaire begraafplaats

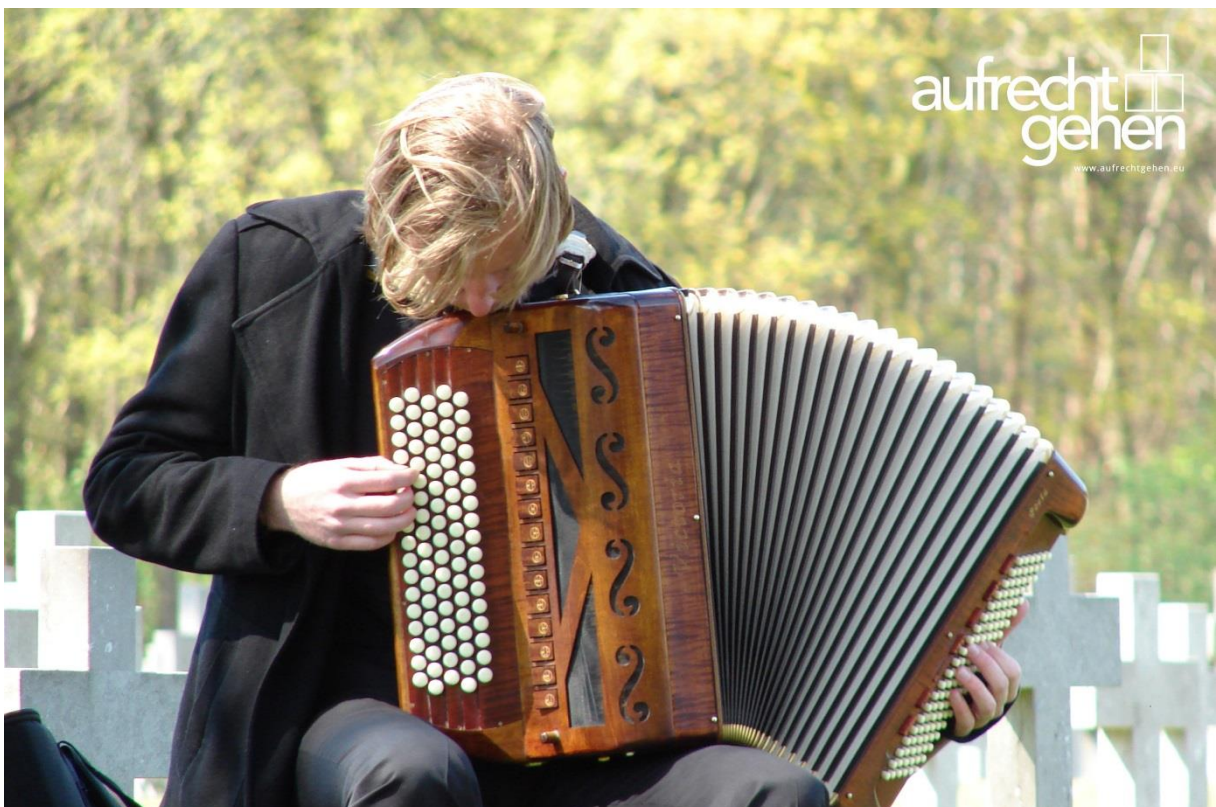
"Bedankt dat ik in jullie fantastisch toneelstuk mocht mee doen. Ik heb gelachen en toffe complimentjes gekregen. Het was SUPER LEUK. ps: Zou het nog eens willen doen".
 Mette, één van de kinderen die figureerde in de voorstelling

"Het schrijven van de Toekomstbrief is een cadeautje. Mooi om mijn gedachtegoed te kunnen geven aan de kinderen van nu".

Bezoeker voorstelling over de Toekomstbrief uit de slotscene. Na het schrijven en posten wordt de brief pas na 70 jaar later geopend door de generatie kinderen uit de voorstelling.

"Ik kwam tot de ontdekking dat ik nooit verder ben gekomen dan de heldendaden en de slachtoffers aan de 'goede' kant van het spectrum".

Fragment uit mail van bezoeker voorstelling Aufrecht gehen

"Ik vind het een heel bijzonder project dat op een mooie wijze Nederland, Duitsland en België met elkaar verbindt".

Maria van der Hoeven (Clingendael, voormalig minister van cultuur)
over Aufrecht gehen

Media

Aufrecht gehen mag rekenen op veel media-aandacht door lokale, regionale, provinciale pers. Er is zelfs nationale en internationale aandacht in media voor dit project. Zie:

www.verhalentocht.eu/media Op de volgende pagina's treft u een kleine greep uit deze publicaties.

"Het is iets dat je gezien moet hebben".

VRT Radio 2 over de voorstelling *Aufrecht gehen* / Over grenzen

Op de Belgische Radio 2 Limburg is een journalistieke reportage over *Aufrecht gehen* te horen geweest: www.verhalentocht.eu/media. Naar aanleiding van deze reportage en het recent succes van de Vlaamse versie van *Aufrecht gehen* zendt de Landelijke VRT Radio 2 een vijfdelige radioreeks uit die gebaseerd is op de voorstelling.

Youthreporter is een blog voor en door jongeren over de hele wereld. Het interview met projectleider, initiator Lubert Priems over *Aufrecht gehen* is terug te lezen op https://www.youthreporter.eu/de/beitrag/aufrecht-gehen.12423/#.V_IHY_mLS9I

The screenshot shows the Youthreporter website interface. At the top, there's a navigation bar with 'Login', 'Suchen', and a language dropdown set to 'Deutsch'. Below the navigation bar are links for 'BLOGS', 'REPORTAGEN', and 'AKTIONEN'. The main content area features a large photograph of a group of people wearing headphones, standing in a cemetery with many small crosses. Below the photo, the title '"Aufrecht Gehen"' is displayed, followed by the subtitle '„Wer an Europa zweifelt soll Soldatenfriedhöfe besuchen.“'. A short description follows: '"Aufrecht Gehen" ist eine neue Audiotour für den deutschen Soldatenfriedhof in Ysselsteyn. Darin zu hören sind verschiedene Schicksale von Menschen die den 2. WK erlebten. Die Geschichten hinter den Kreuzen.' Below this, it says '"Aufrecht Gehen" Interview mit Lubert Priems'. To the right of the text, there's a profile section for the user 'me_635km_away_from_home', indicating they are from 'Deutschland' and currently in 'Niederlande', registered since 21.09.2015. A 'Tags' section lists 'Audiotour', 'Weitermachen', and 'Friedhof'. The bottom of the page shows a Windows taskbar with various icons and the time 9:31.

'De waarheid is niet altijd zwart of wit'

'Over grenzen' is een theatrale wandeling over de Duitse militaire begraafplaats in Lommel, net over de grens. De Brabantse initiator, radiomaker en journalist Lubert Priems, vertelt.

Dieter van den Bergh

Een mix van hoorspel, theater, geschiedenis, journalistiek en live-muziek. *Over grenzen* is een unieke wandeling over de Duitse militaire begraafplaats in Lommel, met bijna veertigduizend graven de grootste van West-Europa. Initiator is de Brabantse radiomaker en journalist Lubert Priems (1976), geboren en getogen in Tilburg.

Onder meer de Vlaamse theater- en tv-actrice Katrijke Verbeke en de Duitse acteur Christian Cadenbach werken mee, en muzikanten Emil Szarkowicz en Rik Cornelissen. De teksten zijn geschreven door Annet Bremen, die de oorlogsarchieven in-dook. De première is morgen.

Wat moeten we verwachten?

„We lopen in groepen van dertig mensen. De hele voorstelling heb je een koptelefoon op, je wordt geleid door een stilzwijgende gids, dat ben ik. We hebben dit eerder op de begraafplaats in Ysselsteyn gedaan. Dat was een succes, dus zijn we verder gaan kijken.”

De verhalen zijn echt?

„Ja, opgediept uit de archieven in Ysselsteyn en Lommel. Je krijgt een goed beeld van het leven van een Duitse soldaat. Maar het gaat verder: iemand zei was dat nou het verhaal van een Duitse soldaat of van een IS-

strijder? Dat is mooi, het is heel fijn als we het naar het hier kunnen trekken. Iedereen heeft andere associaties. Er zitten trouwens ook echte interviews in, bijvoorbeeld met kinderen uit het gebied. Dat geeft hoop en lucht.”

Waarom moet dat nou op een Duitse begraafplaats?

„Ik had rekening gehouden met dergelijke reacties, maar die kwamen niet. Het is eerder andersom. Er komen mensen die vroeger van hun ouders niet op zo'n begraafplaats mochten komen, en nu blij zijn dat ze het eens gezien hebben. Het is helemaal niet de bedoeling om gruwelijkheden weg te poetsen. Kan niet en

“**Een streep in het landschap bepaalt of je held, dader of slachtoffer bent**

— Lubert Priems

mag niet. Ook was vergeving voor ons niet de insteek. Wel menselijke emoties en verbazing: hoe kan het dat een bepaalde streep in het landschap bepaalt of je held, dader of slachtoffer bent? Dit gaat over oorlogsverdriet over alle generaties en tijden heen.”

Noem eens zo'n verhaal.

„Een verhaal dat in mijn lijf is blijven zitten is van de man wiens vader in Auschwitz heeft gezeten. Met hem ben ik over de begraafplaats gelopen, een kippenvelmoment. De Duitsers hebben het leven van zijn vader verzuurd, maar ook dat van hem. Zijn vader was altijd van morsig zwijgen en dikke stiltes. Maar toen hij een

◀ **Radiomaker Lubert Priems (met microfoon) tijdens een luistertocht over de Duitse begraafplaats in Ysselsteyn.** FOTO: JEULOCKER

kruis zag van een Duitse soldaat van 16 jaar werd hij emotioneel: 'De sukkel, hij heeft er ook niet voor gekozen natuurlijk.'"

Je werkt met live-muzikanten, maar ook met figuranten.

„Ja, heel subtiel. Op de begraafplaats zijn ook gewone bezoekers aanwezig. Het onderscheid met onze figuranten is niet altijd te zien. Een bezoeker zei: oh, wat leuk dat jullie die oma met die bos bloemen in die rolstoel hadden geregeld. Dat was een gewone bezoeker. Je gaat hierdoor anders naar de werkelijkheid kijken.”

Wat hoop je hiermee te bereiken?

„Dat mensen deze plek na ruim zeventig jaar niet meer zien als de plek van de vijand. Dat het een voedingsbodems is voor vrede: dit nooit meer. Aan het einde van de voorstelling zit iets bijzonders. Wat verkap ik niet, maar het geeft hoop en moed.”

Je woont al vijftien jaar in Limburg. Voel je je nooit onheimlich?

„Niet zoals Guus Meeuwis, nee. Al denk ik wel vaak terug aan mijn Tilburgse tijd. Mijn ouders hadden er een buurtwinkeltje in volksbuurt de Korvel. Een zoete inval, maar ook een plek waar veel tegengestelde meningen bij elkaar kwamen. De laatste tijd merk ik dat het debat verhardt. Dat je ergens voor of tegen bent, voor een tussenweg lijkt steeds minder plek. Met mijn luistervoorstellingen probeer ik meer kleur, meer nuance aan te brengen. De waarheid is niet altijd ja of nee, zwart of wit.”

■ **'Over grenzen': première vrijdag 10 juni 19u, zie zien t/m 2 juli. Reserveren verplicht via verhalentocht.eu.**

PUCK KOOKT WANNÉE

Popeye's favoriet

Wie groeide niet op met de kookboeken van Wannée? 106 jaar na de eerste editie van dit handboek van de huishoudschool neemt Puck Kerkhoven een klassieker onder handen. Vandaag: spinaziesoep.

Jonge bladspinazie is zo'n vitale seizoensgroente, die vanaf het vroege voorjaar wordt geoogst. Het is aan de diepvriesindustrie te danken dat we het jaar rond kunnen eten. Daar is niets mis mee. De jonge blaadjes, in de ochtend van het veld gehaald, liggen nog dezelfde middag in de pan, waarna ze razendsnel worden bevroren en ge-

crème moet worden. En als erop staat dat het biologisch geteeld is, mag je daar gerust van uitgaan. De controle is streng. In Noord-Duitsland bevinden zich de uitgestrekte, spinazievelden, die ons van Popeye's krachtvoer voorzien. Daar proefde ik deze heerlijke soep, van jong spinazieblad. Ik kreeg er zurig grauw Duits brood bij. Geef mij maar die ou-

RECEPT

Spinaziesoep met soldaatjes

Ingrediënten

Voor 4 personen:

500 gram jong spinazieblad; 1 aardappel, kruimig kokend, geschild en in blokjes; 1 kleine ui, fijngesnippert; 1 teen knoflook, dun gesneden; 1 eetlepel boter; 1 eetlepel peterseilie; 8 dl (groente)bouillon;

■ Smelt boter in grote pan, bak uisnippers tot ze zacht zijn en voeg knoflook toe. Voeg aardappel en bouillon toe, laat in 20 minuten gaar pruttelen. Voeg 5 minu-

ellen en halveren.

■ Snij boterhammen in langwerpige driehoeken, bak ze in koekenpan om en om in hete boter.

■ Pureer soep in draai-zeef (Wannée stijl) of met staafmixer. Meng crème fraîche erdoor. Breng op smaak met zout, peper en nootmuskaat.

■ Schep soep in diepe kommen, leg eierhalfen

Met nieuwe oorlogsverhalen keerde geluidsvoorstelling **Aufrecht Gehen** gisteren terug op de Duitse militaire begraafplaats in Ysselsteyn. Bezoekers van de productie wandelen met een

koptelefoon op langs de 32.000 graven op het kerkhof en luisteren ondertussen naar verschillende verhalen over oorlog. Vanuit het perspectief van bijvoorbeeld een jonge Duitse soldaat

of een jong meisje dat haar vader verliest. Tot en met 16 mei vinden nog acht andere voorstellingen van **Aufrecht Gehen** plaats.

foto Mijntje Wismans

Aufrecht gehen

De grasvlakte spreidt zich uit tot de horizon. Zover je kan kijken zie je grijze kruisen. Tussen de graven spelen kinderen en iets verderop klinkt muziek. Je loopt verder, volgt de gids, en hoort via je koptelefoon een ode van een moeder aan haar kind. **Aufrecht gehen** is een Nederlandstalige luistervoorstelling op een unieke locatie in Noord-Limburg. Langs 32.000 kruisen op de enige Duitse militaire begraafplaats van Nederland hoor je een verhaal over toen, over nu. Ontdek de

waargebeurde verhalen waarin iedereen een stem krijgt. Juist hier. Juist nú. **Aufrecht gehen** is met grote waardering ontvangen in binnen- en buitenland en is alleen nu opnieuw in Ysselsteyn te beleven. Reserveren is verplicht via site www.aufrechtgehen.eu of telefonisch via JOC: 0478 541 916 (ma t/m vr 9.00-17.00uur)

Duitse militaire begraafplaats & vredeseducatiecentrum JOC Ysselsteyn-Venray
1 mei t/m 16 mei

www.limburg.nl/nieuwe-voorstellingen-aufrecht-gehen-op-duits-kerkhof?context=default

limburg Voorpagina Nieuws Sport 112 Entertainment Babyfoto TEFAF De Week Service

Nieuws

Nieuwe voorstellingen **Aufrecht gehen** op Duits kerkhof

Pieterl Kellenaers - Geplaatst op donderdag 17 maart 2016 - 17:53

De luistervoorstelling **Aufrecht gehen** op het Duitse, militaire kerkhof in Ysselsteyn.
Foto: Stefan Koopmans

Op de Duitse militaire begraafplaats in Ysselsteyn worden in mei nieuwe voorstellingen gespeeld van **Aufrecht gehen** die daar vorig jaar de première beleefde.

Tijdens de indringende voorstelling luistert het publiek al wandelend langs de oorlogsgraven via een koptelefoon naar verhalen over de gevolgen van oorlog voor soldaten en achterblijvers. Het gaat niet alleen over Duitse soldaten maar ook over IS-strijders en militairen uit Afghanistan.

Première

limburg
Een samenwerking tussen

De Limburger
Limburgs Dagblad

Inschrijven nieuw

Elke ochtend op de hoogte van het recentste en betrouwbaarste nieuws. Dat regelen wij voor je. Meld je aan.

© Boven: Dagblad De Limburger

Onder links: Uitinmagazine Midden- & Noord-Limburg

Onder rechts: 1Limburg, grootste nieuwssite Limburg

3. Resultaten

Media-aandacht

- Dagblad De Limburger: aankondiging nieuwe reeks *Aufrecht gehen* (maart 2016)
- Dagblad De Limburger: fotoverslag première *Aufrecht gehen* (april 2016)
- Eindhovens Dagblad: journalistiek interview initiator *Aufrecht gehen* (juni 2016)
- VRT Radio 2 Limburg: journalistiek verslag voorstelling (mei 2016)
- L1-radio nieuws: interview maker *Aufrecht gehen* (april 2016)
- L1-radio Cultuurcafé: interview maker *Aufrecht gehen* (mei 2016)
- Weekblad Peel en Maas: aankondiging nieuwe reeks *Aufrecht gehen* (maart 2016)
- Weekblad Peel en Maas: persbericht en agendabericht (maart 2016)
- Wijkblad Ysselsteyn: persbericht (april 2016)
- UitInmagazine N-&M-Limburg: persbericht (mei 2016)
- Site 1Limburg: aankondiging nieuwe reeks *Aufrecht gehen* (maart 2016)
- Site 1Limburg: fotoverslag première *Aufrecht gehen* (maart 2016)
- Site Eindhovens Dagblad: journalistiek interview met maker *Aufrecht gehen* (juni 2016)
- Site Youthreporter: interview met maker *Aufrecht gehen* (juni 2016)
- Viecuri-prikbord: persbericht via interne site personeelsleden ziekenhuis (april 2016)

Sociale media

Via facebook, twitter en Linked-in is bericht over *Aufrecht gehen* door educatief centrum JOC en leden van het artistiek team. Er is gekozen om niet te werken met één centraal sociaalmedia-kanaal en -zender, maar met meerdere "ambassadeurs" die ieder een kanaal bedienen. Dat vergroot het bereik en variatie aan inhoudelijke invalshoeken die voor sociaal media gewenst is. Deze ambassadeurs van het project brengen de door Stichting Laudio verzorgde persberichten en delen eigen ervaringen over de voorstelling waaronder ook publieksreacties in woord en beeld.

Overige behaalde PR-resultaten

- Voor de voorstelling is een aparte site gemaakt waarop informatie, geluidsfragmenten, mediapublicaties, scenefoto's, subsidiënten en sponsors te vinden zijn. Via www.aufrechtgehen.eu konden entreekaarten gereserveerd worden en het lees- en luisterboek besteld worden. De site is als gebruiksvriendelijk ervaren;
- Grafische vormgeving van site, flyer en andere communicatie-uitingen over dit project is positief tot jubelend ontvangen door samenwerkende partners en publiek;
- Naast het plaatsen van een persbericht op de internet personeelssite van ziekenhuis Viecuri heeft de personeelsvereniging op een eigen initiatief reductie aangeboden aan Viecuri-medewerkers die de voorstelling bezochten.
- In de regio is tijdens de opvoeringenperiode hinkelpaden op stoepen gekrijt. Vrijwilligers van het educatief centrum JOC tekenen met stoepkrijt hinkelpaden bij o.a winkels en bushaltes om de voorstelling onder de aandacht te brengen. Een hinkelpad verwijst naar thema's uit de voorstelling: spelende kinderen en hokjesgeest. De URL van de site is bij ieder hinkelpad geschreven. Dit initiatief is opgevallen en is als ludieke actie gezien door publiek;
- Flyers en posters zijn verspreid in directe omgeving van Ysselsteyn en letterlijk over de provincie grens bij o.a. toeristische organisaties.

Gewaarborgde resultaten

- Op initiatief van Stichting Laudio is het lees- en luisterboek *Aufrecht gehen* uitgegeven. Dit document bevat enkele verhalen uit de voorstelling in woord en geluid, vormgegeven met foto's uit de voorstelling en de Duitse militaire begraafplaatsen in het Nederlandse Ysselsteyn en in het Belgische Lommel. Stichting Laudio werkt voor dit boekwerk samen met Dedicon, die de wereld van mensen met een leesbeperking vergroot. Door het toevoegen van enkele brailleteksten plus een navigatiesysteem op de audio-cd (de Daisy-cd) wordt het materiaal uit de voorstelling voor een groter en breder publiek toegankelijk. Stichting Laudio vindt het belangrijk dat de effecten van de voorstelling gewaarborgd blijven. Dit collectoritem draagt daar sterk aan bij. Het lees- en luisterboek is positief ontvangen door publiek;
- Na iedere voorstelling is iedere publieksdeelnemer uitgenodigd een Toekomstbrief te schrijven. Ruim de helft van het publiek werkte aan dit initiatief mee. Met de Toekomstbrieven ontstaat een keten aan nieuwe verhalen. De voorstelling stopt niet, maar brengt een reactie teweeg die doorgegeven wordt aan de volgende generatie;
- Educatief centrum JOC realiseert een nieuw gebouw waarin de Toekomstbrieven uit de voorstelling verwerkt worden. De Toekomstbrieven worden 70 jaar lang ongeopend bewaard in een capsule en daarna geopend door de generatie kinderen die nu mee werken aan de voorstelling.

Publieksresultaten

-Het publiek kent een grote diversiteit m.b.t. leeftijd, woonplaats en het wel of geen (directe) binding hebben met het onderwerp en/of locatie. Publiek komt niet alleen uit de gehele provincie Limburg, maar o.a. ook uit Eindhoven, Breda en Zwolle.

-Het project brengt mensen (zoals bewoners) (dichter) bij elkaar. De verhalen hebben een verbindend effect. De voorstelling en de deelname van enkele bewoners nodigt uit voor een gesprek. De Toekomstbrief en de horecagelegenheid op de locatie geven daar extra aanleiding voor;

-Bewoners zien de voorstelling als een podium en ontwikkelen eigen initiatieven met een sociaal karakter.

Bereik

In samenwerking met Cultuurpad zijn er twee extra besloten voorstellingen geweest voor De Nieuwe School Panningen. Stichting Ladio heeft ook de besloten voorstelling aan verschillende organisaties en verenigingen onder de aandacht gebracht. Jammer genoeg zonder resultaat. Inmiddels tonen enkele scholen wel belangstelling voor een besloten voorstelling in het voorjaar 2017 of volgend schooljaar 2018-2019.

<i>Aufrecht gehen</i> totaal bezoekersaantal eerste reeks (19 opvoeringen):	449
<i>Aufrecht gehen</i> totaal bezoekersaantal tweede reeks (10 opvoeringen):	300
<i>Aufrecht gehen</i> totaal bezoekersaantal schoolvoorstelling (2 opvoeringen):	100
JOC bezoekers per jaar:	3.800
Eindhovens Dagblad gem. aantal lezers per dag:	125.329
Dagblad de Limburger gem. aantal abonneeuzers per dag:	112.000
1Limburg, gem. aantal bezoekers site per dag:	165.000
L1-radio gem. aantal luisteraars per dag:	141.000
Radio 2 gem. aantal luisteraars per dag:	1.249.050

Resultaten samenwerking

Deze positieve resultaten zijn nooit tot stand gekomen zonder het samenbrengen van meerdere partijen, speciaal voor *Aufrecht gehen*. Zij zijn belangrijke spelers op hun vakgebied en in dit project.

- Ruim 60 personen uit gehele provincie Limburg waaronder bewoners uit de regio Ysselsteyn werkten vrijwillig mee aan dit project (zoals de geïnterviewde sprekers).
- Om *Aufrecht gehen* in het onderwijs onder de aandacht te brengen is een samenwerking met Stichting Cultuurpad aangegaan. Deze organisatie pleit voor cultuureducatie dat brede ontwikkelingskansen voor scholieren biedt. Stichting Cultuurpad brengt partijen samen zoals scholen, culturele partners en overheden. *Aufrecht gehen* is in het cultureel, historisch en vredeseducatief aanbod naar scholen opgenomen.
- Voor de interviews met kinderen in *Aufrecht gehen* is onder meer samengewerkt met de Sjtadssjool Sittard. In meerdere dagdelen is dit geluidsmateriaal verzameld. Het vertellen over oorlog en vrede (op spelenderwijze) heeft daarbij centraal gestaan. Hetgeen niet alleen de inhoud van de geluidsopnamen versterkte, maar ook een blijvende waarde geeft aan de algemene ontwikkeling van deze groep kinderen.
- Voor jonge stemacteurs is naar jong talent gezocht bij de vooropleiding van de Toneelacademie Maastricht. Deze studenten hebben het inspreken van de teksten ervaren als leerzame praktijkervaring en een buitenkans binnen de opleiding.
- Via Zuid is als co-producent betrokken bij dit project. Via Zuid stimuleert jong artistiek talent uit Nederlands Limburg waaronder Annet Bremen en Lubert Priems.
- Het educatief centrum JOC heeft haar ervaringen gedeeld om tot de inhoud van de voorstelling te komen. De vrijwilligers en medewerkers van JOC hebben de voorstellingen ook op productioneel niveau ondersteunt waar mogelijk.
- Voor een select gezelschap (een gevarieerde mix aan personen en achtergronden) is een werkpresentatie georganiseerd, dienend als klankbord voor de makers. Dat leverde een dialoog op die verder ging dan het bepalen van de vorm. Het effect was draagvlak voor het project bij nieuwe personen uit deze werkgroep.
- De publieksdeelname van o.a. Prins Bernhard Cultuurfonds en de burgemeester van het Duitse Weeze is zeer gewaardeerd door het team van *Aufrecht gehen*. De première is op uitnodiging bezocht door Maria van der Hoeven (Clingendael, voormalig minister van onderwijs en cultuur).

"Ik heb met veel plezier en waardering de voorstelling gezien. Ondanks de weersomstandigheden bleef die volledig overeind, en meer dan dat. Ben in maart nog in Auschwitz-Birkenau geweest en moet zeggen, zonder te willen vergelijken, dat ik regelmatig dezelfde gevoelens beleefde".

Nard Reijnders van Prins Bernhard Cultuurfonds

4. Projectdoelstellingen

Stichting Laudio en projectpartners is met dit project geslaagd in het behalen van deze doelen:

1. Verhogen van begrip voor elkaar, morele verbinding met elkaar;
2. Draagvlak creëren bij een breed publiek door samenwerking aan één project met duurzaam uitwerking;
3. Meerdere kunstdisciplines en journalistiek aan elkaar koppelen dat voor een breed publiek toegankelijk is ten behoeve van talentontwikkeling.

Door middel van:

- het vergroten van het historisch besef;
- het geven van een stem aan verborgen en verdwenen verhalen en te verankeren in een geluidsdocument;
- het brengen en vastleggen van Limburgs immaterieel erfgoed en oral-history en dit te verbinden met de dagelijkse werkelijkheid;
- het brengen van verhalen die uitnodigen tot nadenken, die vragen stellen en verteld moeten worden;
- het bieden van ruimte en gespreksstof om met elkaar in dialoog te gaan;
- het aangaan met samenwerkingsverbanden met diverse organisaties uit Limburg;
- het creëren van een letterlijke en figuurlijke ruimte t.b.v. talentontwikkeling;
- het efficiënt inzetten en samenbrengen van het audiomateriaal voor duurzame initiatieven;
- laagdrempelige toegankelijkheid van kunst creëren door een letterlijke verbinding te maken tussen diverse disciplines.

Urgentie en onderscheidend karakter van dit project:

- het inspelen op actuele internationale en nationale gebeurtenissen;
- dit biedt een nieuwe vorm van herdenken van oorlogsslachtoffers en het waarderen/vieren van onze vrijheid;
- de samenwerking van verschillende artistieke professionals en inhoudelijke partners.

5. Vervolg

Met zoveel positieve, ontroerende en hoopvolle reacties op totaal 31 voorstellingen in Nederland en 13 voorstellingen in België kan een vervolg haast niet uitblijven. De makers werken hard om schoolvoorstellingen verder te ontwikkelen plus een Duitstalige versie te produceren.

Vlaamse schoolversie

Educatief centrum Huis over grenzen staat zeer positief tegenover een schoolversie vanaf de hoogste groepen basisonderwijs. In Nederland is de schoolvoorstelling als positief ervaren door docenten. Hun feedback wordt nu meegenomen in het verder ontwikkelen van de voorstelling die meer gericht is op leerlingen met daarom heen een passend randprogramma.

Duitse versie

De makers van *Aufrecht gehen* zijn verguld met het aanbod van Frau Gödecke, de president van Nordrhein-Westfalen(NRW). De burgemeester van het Duitse Weeze heeft de voorstelling bezocht, vertelde hierover aan Gödecke die vindt dat een Duitstalige versie niet uit kon blijven. Het is de bedoeling dat deze Duitstalige versie in Duitsland te beleven is en tevens ingezet wordt op andere Duitse militaire begraafplaatsen (zoals in België en in Nederland) waar Duitse scholieren en docenten op bezoek komen.

Kortom: *Aufrecht gehen* ontpopt zich als een sterke basis voor meer voorstellingen in België, maar ook in Nederland en Duitsland.

6. Slotwoord

*Aufrecht gehn
ich habe endlich gelernt wenn ich fall
aufzustehn.
Mit Stoltz in meinen Augen
trotz Tränen im Gesicht
aufrecht gehn durch die Nacht ins Licht.
(bron: M. Kunze)*

De geluidsvoorstelling *Aufrecht gehen* is een theatrale audiotour op de Duitse militaire begraafplaats in het Limburgse Ysselsteyn, die alle denkbare grenzen opzoekt in het nadenken en spreken over vrijheid en vrede. Die met een grote diversiteit aan verhalen de beeldvorming en het verhardende zwart-wit of goed-fout denken van deze tijd doorbreekt. De oorlog van toen gaat niet alleen over vroeger. De vrijheid dient als zuurstof voor de toekomst.

In 2016 was de geluidsvoorstelling *Aufrecht gehen* te horen en te zien tegen de achtergrond van terroristische aanslagen en de vluchtelingenstroom in Europa. De makers hebben een enorme noodzaak om met tact en tijd een vervolg te geven aan deze reeks om deze verscheidenheid aan persoonlijke verhalen te delen met een groot publiek. Zeventig jaar na de bevrijding ligt de grens bezaaid met symbolen en herinneringen, met wonden en littekens, met uitgekomen verlangens, met stiltes van schoonheid en kippenvel, met kapotte dromen en nieuwe kansen.

Contactinformatie medewerkers

Producent, aanvrager: Stichting Laudio
postadres: Noord-Buitensingel 101 / 5911EL Venlo
Email: info@stichtinglaudio.nl
Projectleider: Lubert Priems (journalist)
Telefoonnummer: 0031622309109
www.stichtinglaudio.nl

Projectpartner: JOC / Duitse militaire begraafplaats Ysselsteyn
Naam contactpersoon: Tarcicia Voigt (dir. JOC)
Telefoonnummer: 0031478541916
Email: info@joc-ysselsteyn.com

Talentontwikkeling
podiumkunsten Limburg

**Hartelijk dank voor uw steun.
Hartelijk dank voor uw vertrouwen.**

Namens de makers van *Aufrecht gehen*:

Lubert Priems:	Journalist
Lotte Lohrengel:	Theatermaker
Annet Bremen:	Toneelschrijver
Emil Szarkowicz:	Muzikant
Maurice Keulen:	Muzikant
Rik Cornelissen:	Muzikant
Arno Peeters:	Audio nabewerking
Ilse van Hoof:	Grafisch vormgever
Joop Koenen (CSS):	Audiotechniek
Tarcicia Voigt:	Dir. educatief centrum JOC

Christian Cadenbach, Katelijne Verbeke, Odette de Theije, Leon de Vrede, Jean Ramaekers & Anaïs Bronneberg: Stemacteurs

plus alle samenwerkende partners, de leerlingen van de Stadsjool Sittard, Franck van Erven, Boris Stokman, Els Roobroeck, Henry Priems, Lia Koenen, Maria Merken, Viek Meijs, Frans van de Pas, Guus Jacobs, Jan Janssen, Henk Deters, Georgette Verbist, Ineke Grootemaat, Hanneke Som, Karin Wallrafen, Guus Nelissen, Joeri, Mirthe, Djayden, Quynthen, Kevin, Lars, Vera, Ena, Sharon, Senna, overige bewoners regio Venray en overige vrijwilligers.

Namens bestuur Stichting Laudio:

Carla Hanraets	Voorzitter
Angelique Verkoelen	Secretaris
Mark van de Poll	Penningmeester

Inhoudelijke eindverantwoording *Aufrecht gehen*
Versie 20161008

© Lubert.nl freelance journalist & Stichting Laudio

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt op welke wijze dan ook zonder toestemming van Lubert Priems & Stichting Laudio

2

Aufrecht gehen

NL/BE

maart-december 2016

aufrecht gehen

Inhoudelijke eindverantwoording
lees- en luisterboek *Aufrecht gehen*
Versie 20161009

lees- en luisterboek

aufrecht gehen

Vallen, opstaan en doorgaan

Inhoudelijke eindverantwoording Aufrecht gehen;
lees- en luisterboek met verhalen van de Duitse militaire begraafplaats

Aanvrager: Stichting Laudio

Partners: Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge e.V. , educatieve centra JOC & HOG, e.a.

Uitvoerende: Lubert Priems (journalist), tekstschrijver Annet Bremen, e.a.

BankGiroLoterij
CULTUUR MAAKT JE RIJKE

Rabobank

katholieke stichting voor
blinden & slechtzienden

PRINS BERNHARD
CULTUURFONDS
1940 75 2015

omdat niet ieder oog ziet

Gemeente Venray

Inleiding

Aanslagen in Brussel, de Brexit en de vluchtelingenstroom. In dat daglicht is het boek *Aufrecht gehen* geboren met verhalen die uitnodigen tot nadenken, die vragen stellen en niet willen zwijgen. Het zijn de verhalen die schuilen achter de graven op de Duitse militaire begraafplaats. Graven van toen met vertellingen die verder reiken dan een jaartal.

"Dit is niet alleen het verhaal van een Duitse soldaat, maar ook van een IS-strijder".

Publieksreactie *Aufrecht gehen*

Mei 2015;

Zeventig jaar vrijheid wordt herdacht met de luistervoorstelling *Aufrecht gehen* op de enige Duitse militaire begraafplaats van Nederland.

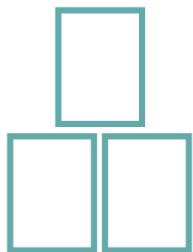
April 2016;

Een tweede speelreeks in Nederland én een Vlaamse versie op het grootste Duitse militair kerkhof van West-Europa.

Stichting Laudio vindt het belangrijk dat de effecten van de internationale voorstelling *Aufrecht gehen* gewaarborgd blijven. Afgaand op de publieksreacties die de voorstelling losmaakte, ziet Stichting Laudio de potentie en het maatschappelijk belang van een lees- en luisterboek, gebaseerd op de voorstelling. Het is gelukt om dit klankdocument te realiseren mede dankzij het enthousiasme van makers en projectpartners. Daarbij gaat Stichting Laudio een stap verder. Om het boekwerk ook toegankelijk te maken voor personen die de voorstelling niet kunnen bezoeken, is speciaal voor dit project samengewerkt met Dedicon. Deze organisatie vergroot de wereld van mensen met een leesbeperking. Het toevoegen van enkele brailleteksten plus een navigatiesysteem op de audio-cd (de Daisy-cd) maakt dit uniek document compleet.

Aufrecht gehen creëert een letterlijke grensoverschrijdende samenwerking tussen diverse kunst-disciplines en journalistiek, tussen amateurs en professionals én tussen jong en oud waardoor nieuwe dwarsverbanden ontstaan die tot nieuwe producties leiden. Juist nú.

Voel jij je veilig genoeg om over de grens van je land, je huis, je huid te reiken?

Inhoudsopgave

pagina	titel
5	Verhaal
6	Reacties
17	Resultaten
21	Projectdoelstellingen
22	Vervolg
23	Slotwoord
24	Contactinfo
25	Colofon

1. Verhaal

Het is oorlog. Een Duitse soldaat begaat tijdens zijn eerste inzet een 'fout'. Een meisje van tien verliest haar vader. Een jongen van zestien stort zich fanatiek in de strijd. Een ander is doodsbang. Een jonge vrouw verliest haar zus. Een moeder verliest haar zoon. In het lees- en luisterboek *Aufrecht gehen* nemen zij het woord.

Dit bijzondere document bevat verhalen van enkele mensen die begraven liggen op de Duitse militaire begraafplaats in Ysselsteyn (NL) en in Lommel (BE). Deze monologen komen uit de succesvolle internationale luistervoorstelling *Aufrecht gehen*, een unieke samenwerking tussen theater en journalistiek. Door de positieve reacties van publiek en in de media kent de voorstelling nu ook een lees- en luisterboek waarvan het eerste exemplaar overhandigt is aan Maria van der Hoeven (Clingendael en voormalig minister van onderwijs).

Aufrecht gehen vertelt de verhalen waar je nog nooit oren naar had en zoekt alle denkbare grenzen op in het nadenken en spreken over vrijheid en vrede. Journalist Lubert Priems en toneelschrijfster Annet Bremen bestuderen dagboeken, brieven, foto's en juridisch verslagen uit de archieven van deze begraafplaats. Het zijn persoonlijke verhalen, die tegelijkertijd verder reiken dan een jaartal. Kan het verhaal van een Duitse soldaat uit '40-'45 ook het verhaal zijn van een Syrische strijder of een soldaat uit de Gaza? Op basis van deze archiefdocumenten schrijft Annet monologen, verschillende stemacteurs spreken deze teksten in waarna Lubert de audio-vormgeving bepaalt. In dat werkproces trekt hij samen op met audiomaster Arno Peeters, een gerenommeerde naam in audionabewerking.

De respons op het lees- en luisterboek geeft aan dat de makers geslaagd zijn om de juiste balans te vinden. Gruwelikheden worden in de monologen niet weggepoetst, maar menselijke gevoelens worden ook niet verloochend. Zonder oordeel worden deze monologen en interviews op de cd en in dit boekwerk gebracht waarin iedereen een stem krijgt. De mensen van toen én de mensen van nu, zoals jij en ik. Welke grens bepaalt of je held, dader of slachtoffer bent?

2. Reacties

Dankbaar zijn de makers voor de reacties die zij op het lees- en luisterboek hebben gekregen van publiek en in de media.

"Het is iets dat je gezien moet hebben".

VRT (Vlaamse) Radio 2 over de voorstelling Aufrecht gehen

De intentie van Stichting Laudio is om de sfeer die bezoekers van de voorstelling ervaren over te brengen in het lees- en luisterboek. De luisteraar ervaart de verhalen zo intiem alsof de verteller uit het verhaal naast je staat. Je wordt meegenomen naar de locatie, waar je zover je kunt kijken kruisen staan op een grasveld met ruim 32.000 graven. Om dat ultieme gevoel te bereiken zijn naast de monologen ook interviews en soundscapes op de audio-cd toegevoegd. Het interview met Franck van Erven wordt door veel luisteraars als indringend en tegelijkertijd ruimdenkend ervaren. Franck, wiens vader in een concentratiekamp verbleef, weet niet altijd om te gaan met een stilzwijgende vader. Hij ziet zijn vader continu in gevecht met zijn oorlogsverleden, hetgeen Franck zelf ook in een worsteling brengt. Dat gebeurt zeker als Franck voor het eerst oog in oog staat met de graven van Duitse soldaten. Luisteraars van dit interview beseffen, zoals Franck, dat een streep op een landkaart bepaalt of je geluk of pech hebt. De nuance die Franck aanbrengt in zijn persoonlijke tragedie opent bij de luisteraar de deur om naar de waargebeurde verhalen van de Duitse soldaten te luisteren.

"Oorlog voelt nu heel anders. Eerst was ik alleen gefocust op een politieke kleur, nu zie ik macht en misbruik. Ik beleef de wereld van vandaag nu ook vanuit dat inzicht".

Docent Jaap Bensing over het lees- en luisterboek Aufrecht gehen

Kinderen zijn ook te horen op de cd. Je hoort kinderen met elkaar spelen en met elkaar in gesprek gaan. Zij buigen zich over vragen zoals wat een grens is en wat zij nooit zouden willen missen. De onbevangenheid van een kind biedt ruimte voor ontlading en een eenvoud waar volwassenen aan voorbij gaan. Voor deze opnamen zijn kinderen uit Limburg betrokken. Dat levert een groot engagement op. Het creëert draagvlak voor het project, ook bij een groep belangstellenden die doorgaans niet naar deze begraafplaats zouden komen. Het is misschien de omgekeerde wereld, maar de kinderen nemen de ouders en andere familieleden mee naar de locatie, de voorstelling, het lees- en luisterboek en haar verhalen.

De toegankelijkheid van dit lees- en luisterdocument voor mensen met een leesbeperking is mede dankzij de steun van enkele blindenbelangen-instanties en Stichting Dedicon gelukt. De audio-cd bevat een speciaal navigatie-systeem die gebruiksvriendelijk is voor deze doelgroep. Ook zijn er twee pagina's met de titel en subtitel van het boek in braille geschreven. Stichting Laudio en Dedicon vinden dat iedereen toegang moet hebben tot deze verhalen, dus ook wanneer je blind of slechtziend bent.

"Vanwege mijn fysieke beperking kan ik de voorstelling niet bezoeken. Dit uitmuntend luisterwerk biedt uitkomst".

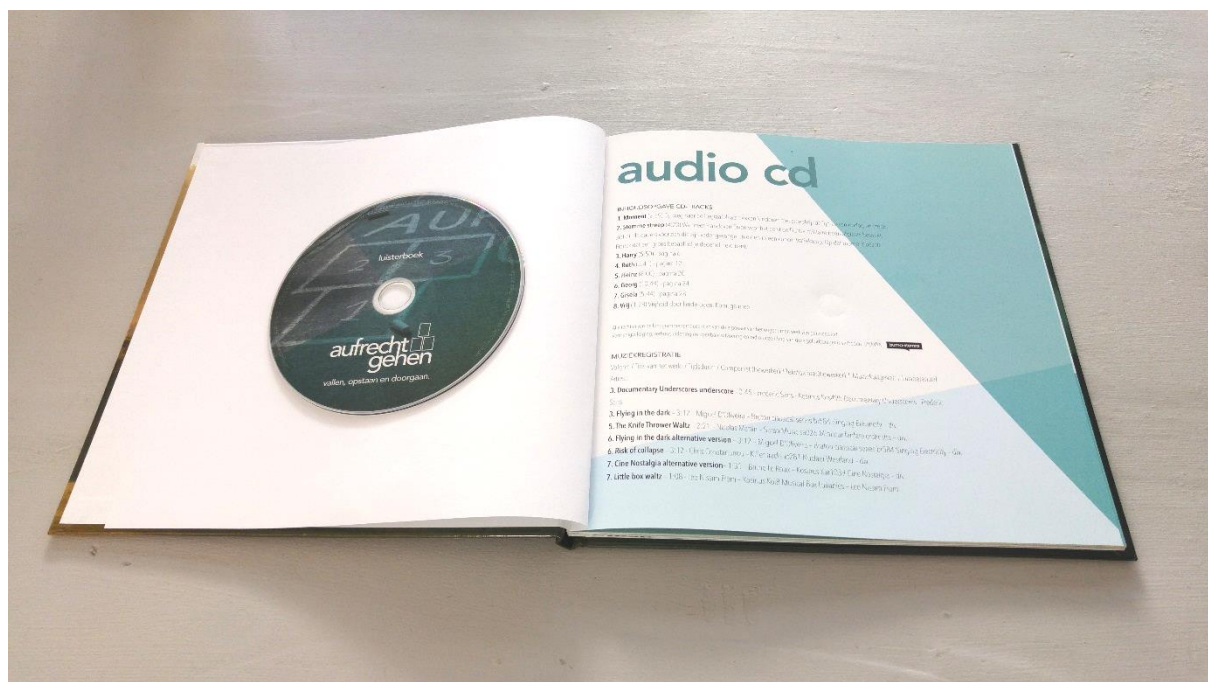
De blinde Riet Bervoets over het lees- en luisterboek Aufrecht gehen

"Gisteren las ik in het dagblad over jullie mooie project. Een bericht waar ik op een bepaalde wijze al jaren naar op zoek ben. Het was alsof ik een boek vond dat ik al sinds onheugelijke tijden op mijn verlanglijst had staan. Eindelijk heb ik dat boek gevonden".

Fragment uit mail van Martin Voorhorst uit Zwolle, bezoeker voorstelling en koper boek *Aufrecht gehen*

"Ik kwam tot de ontdekking dat ik nooit verder ben gekomen dan de heldendaden en de slachtoffers aan de 'goede' kant van het spectrum".

Fragment uit mail van Nikki Kuipers, lezer boek *Aufrecht gehen*

"Ik vind Aufrecht gehen een heel bijzonder project dat op een mooie wijze Nederland, Duitsland en België met elkaar verbindt".

Maria van der Hoeven (Clingendael, voormalig minister van cultuur)
over Aufrecht gehen

Media

Zowel het lees- en luisterboek als de internationale luistervoorstelling van *Aufrecht gehen* mag rekenen op veel media-aandacht door lokale, regionale, provinciale pers. Er is zelfs nationale en internationale aandacht in media voor dit project. Zie: www.verhalentocht.eu/media Op de volgende pagina's treft u een kleine greep uit deze publicaties.

"Het is iets dat je gezien moet hebben".

VRT Radio 2 over de voorstelling *Aufrecht gehen* / Over grenzen

Op de Belgische Radio 2 Limburg is een journalistieke reportage over *Aufrecht gehen* te horen geweest: www.verhalentocht.eu/media. Naar aanleiding van deze reportage en het recent succes van de Vlaamse versie van *Aufrecht gehen* zendt de Landelijke VRT Radio 2 een vijfdelige radioreeks uit die gebaseerd is op de voorstelling en het luisterboek.

Youthreporter is een blog voor en door jongeren over de hele wereld. Het interview met projectleider, initiator Lubert Priems over *Aufrecht gehen* is terug te lezen op https://www.youthreporter.eu/de/beitrag/aufrecht-gehen.12423/#.V_IHY_mLS9I

The screenshot shows the Youthreporter website interface. At the top, there's a navigation bar with 'youthREPORTER' logo, a search bar, and a language dropdown set to 'Deutsch'. Below the navigation bar, there's a large photo of a group of people wearing headphones, standing in a cemetery with many small crosses. The main content area features the title '"Aufrecht Gehen"' with a subtitle '„Wer an Europa zweifelt soll Soldatenfriedhöfe besuchen.“'. Below the title, there's a paragraph in German: '"Aufrecht Gehen" ist eine neue Audiotour für den deutschen Soldatenfriedhof in Ysselsteyn. Darin zu hören sind verschiedene Schicksale von Menschen die den 2. WK erlebten. Die Geschichten hinter den Kreuzen.' At the bottom of the main content area, it says '"Aufrecht Gehen" Interview mit Lubert Priems'. On the right side, there's a profile section for 'me_635km_away_from_home' with details about their location (Deutschland) and registration date (21.09.2015). Below the profile, there are tags: 'Audiotour', 'Weitermachen', and 'Friedhof'.

‘De waarheid is niet altijd zwart of wit’

‘Over grenzen’ is een theatrale wandeling over de Duitse militaire begraafplaats in Lommel, net over de grens. De Brabantse initiator, radiomaker en journalist Lubert Priems, vertelt.

Dieter van den Bergh

Een mix van hoorspel, theater, geschiedenis, journalistiek en live-muziek. *Over grenzen* is een unieke wandeling over de Duitse militaire begraafplaats in Lommel, met bijna veertigduizend graven de grootste van West-Europa. Initiator is de Brabantse radiomaker en journalist Lubert Priems (1976), geboren en getogen in Tilburg.

Onder meer de Vlaamse theater- en tv-actrice Katrijke Verbeke en de Duitse acteur Christian Cadenbach werken mee, en muzikanten Emil Szarkowicz en Rik Cornelissen. De teksten zijn geschreven door Annet Bremen, die de oorlogsarchieven in-dook. De première is morgen.

Wat moeten we verwachten?

„We lopen in groepen van dertig mensen. De hele voorstelling heb je een koptelefoon op, je wordt geleid door een stilzwijgende gids, dat ben ik. We hebben dit eerder op de begraafplaats in Ysselsteyn gedaan. Dat was een succes, dus zijn we verder gaan kijken.”

De verhalen zijn echt?

„Ja, opgediept uit de archieven in Ysselsteyn en Lommel. Je krijgt een goed beeld van het leven van een Duitse soldaat. Maar het gaat verder: iemand zei was dat nou het verhaal van een Duitse soldaat of van een IS-

strijder? Dat is mooi, het is heel fijn als we het naar het hier kunnen trekken. Iedereen heeft andere associaties. Er zitten trouwens ook echte interviews in, bijvoorbeeld met kinderen uit het gebied. Dat geeft hoop en lucht.”

Waarom moet dat nou op een Duitse begraafplaats?

„Ik had rekening gehouden met dergelijke reacties, maar die kwamen niet. Het is eerder andersom. Er komen mensen die vroeger van hun ouders niet op zo'n begraafplaats mochten komen, en nu blij zijn dat ze het eens gezien hebben. Het is helemaal niet de bedoeling om gruwelijkheden weg te poetsen. Kan niet en

“**Een streep in het landschap bepaalt of je held, dader of slachtoffer bent**

— Lubert Priems

mag niet. Ook was vergeving voor ons niet de insteek. Wel menselijke emoties en verbazing: hoe kan het dat een bepaalde streep in het landschap bepaalt of je held, dader of slachtoffer bent? Dit gaat over oorlogsverdriet over alle generaties en tijden heen.”

Noem eens zo'n verhaal.

„Een verhaal dat in mijn lijf is blijven zitten is van de man wiens vader in Auschwitz heeft gezeten. Met hem ben ik over de begraafplaats gelopen, een kippenvelmoment. De Duitsers hebben het leven van zijn vader verzuurd, maar ook dat van hem. Zijn vader was altijd van morsig zwijgen en dikke stiltes. Maar toen hij een

◀ **Radiomaker Lubert Priems (met microfoon) tijdens een luistertocht over de Duitse begraafplaats in Ysselsteyn.** FOTO: JEU LÖCKER

kruis zag van een Duitse soldaat van 16 jaar werd hij emotioneel: ‘De sukkel, hij heeft er ook niet voor gekozen natuurlijk.’

Je werkt met live-muzikanten, maar ook met figuranten.

„Ja, heel subtiel. Op de begraafplaats zijn ook gewone bezoekers aanwezig. Het onderscheid met onze figuranten is niet altijd te zien. Een bezoeker zei: oh, wat leuk dat jullie die oma met die bos bloemen in die rolstoel hadden geregeld. Dat was een gewone bezoeker. Je gaat hierdoor anders naar de werkelijkheid kijken.”

Wat hoop je hiermee te bereiken?

„Dat mensen deze plek na ruim zeventig jaar niet meer zien als de plek van de vijand. Dat het een voedingsbodems is voor vrede: dit nooit meer. Aan het einde van de voorstelling zit iets bijzonders. Wat verkap ik niet, maar het geeft hoop en moed.”

Je woont al vijftien jaar in Limburg. Voel je je nooit onheimlich?

„Niet zoals Guus Meeuwis, nee. Al denk ik wel vaak terug aan mijn Tilburgse tijd. Mijn ouders hadden er een buurtwinkeltje in volksbuurt de Korvel. Een zoete inval, maar ook een plek waar veel tegengesteld de meningen bij elkaar kwamen. De laatste tijd merk ik dat het debat verhardt. Dat je ergens voor of tegen bent, voor een tussenweg lijkt steeds minder plek. Met mijn luistervoorstellingen probeer ik meer kleur, meer nuance aan te brengen. De waarheid is niet altijd ja of nee, zwart of wit.”

■ **‘Over grenzen’: première vrijdag 10 juni 19u, te zien t/m 2 juli. Reserveren verplicht via verhalentocht.eu.**

PUCK KOOKT WANNÉE

Popeye's favoriet

Wie groeide niet op met de kookboeken van Wannée? 106 jaar na de eerste editie van dit handboek van de huishoudschool neemt Puck Kerkhoven een klassieker onder handen. Vandaag: spinaziesoep.

Jonge bladspinazie is zo'n vitale seizoensgroente, die vanaf het vroege voorjaar wordt geoogst. Het is aan de diepvriesindustrie te danken dat we het jaar rond kunnen eten. Daar is niets mis mee. De jonge blaadjes, in de ochtend van het veld gehaald, liggen nog dezelfde middag in de pan, waarna ze razendsnel worden bevroren en ge-

crème moet worden. En als erop staat dat het biologisch geteeld is, mag je daar gerust van uitgaan. De controle is streng. In Noord-Duitsland bevinden zich de uitgestrekte, spinazievelden, die ons van Popeye's krachtvoer voorzien. Daar proefde ik deze heerlijke soep, van jong spinazieblad. Ik kreeg er zurig grauw Duits brood bij. Geef mij maar die ou-

RECEPT

Spinaziesoep met soldaatjes

Ingrediënten

Voor 4 personen:

500 gram jong spinazieblad; 1 aardappel, kruimig kokend, geschild en in blokjes; 1 kleine ui, fijngesnippert; 1 teen knoflook, dun gesneden; 1 eetlepel boter; 1 eetlepel peterseilie; 8 dl (groente)bouillon;

■ Smelt boter in grote pan, bak uisnippers tot ze zacht zijn en voeg knoflook toe. Voeg aardappel en bouillon toe, laat in 20 minuten gaar pruttelen. Voeg 5 minu-

ellen en halveren.

■ Snij boterhammen in langwerpige driehoeken, bak ze in koekenpan om en om in hete boter.

■ Pureer soep in draai-zeef (Wannée stijl) of met staafmixer. Meng crème fraîche erdoor. Breng op smaak met zout, peper en nootmuskaat.

■ Schep soep in diepe kommen, leg eierhalfen

Met nieuwe oorlogsverhalen keerde geluidsvoorstelling *Aufrecht Gehen* gisteren terug op de Duitse militaire begraafplaats in Ysselsteyn. Bezoekers van de productie wandelen met een

koptelefoon op langs de 32.000 graven op het kerkhof en luisteren ondertussen naar verschillende verhalen over oorlog. Vanuit het perspectief van bijvoorbeeld een jonge Duitse soldaat

of een jong meisje dat haar vader verliest. Tot en met 16 mei vinden nog acht andere voorstellingen van *Aufrecht Gehen* plaats.

foto Mijntje Wismans

OORLOGSVORSTELLINGEN

Luisterboek en voorstellingen 'Aufrecht gehen'

door onze verslaggever

YSSELSTEYN - Op de Duitse militaire begraafplaats in Ysselsteyn worden in de eerste helft van mei opnieuw voorstellingen gespeeld van *Aufrecht gehen* die daar vorig jaar de première beleefde. Bovendien zal van de voorstelling een luisterboek verschijnen.

Tijdens de indringende voorstelling luistert het publiek al wandelend langs de oorlogsgraven via een koptelefoon naar verhalen over de gevolgen van oorlog voor soldaten en achterblijvers. Het gaat niet alleen over Duitse soldaten maar ook over IS-strijders en militairen uit Afghanistan. De voorstelling bevat een aantal nieuwe verhalen ten opzichte van vorig jaar. Bovendien krijgt de luistervoorstelling dit jaar eigen versies in België en Duitsland. Vanaf 29 april (première en boekpresentatie) tot half mei wordt de nieuwe voorstelling *Aufrecht gehen* een aantal keren gespeeld op de Duitse militaire begraafplaats in Ysselsteyn.

➔ Zie voor speeldata en meer informa-

boekhandel dominicanen

Zoek op titel, auteur of ISBN

Actueel Fictie Non-fictie Kind & Jeugd Ebooks & ereaders Klantenservice

Boekhandel Dominicanen Muziek Tweedehands Evenementen Filmjes Onze tips Vrienden Bereikbaarheid Contact

Home > Evenementen > Oktober 2016

Aufrecht gehen. Verhalen van mensen die begraven liggen op de Duitse militaire begraafplaats in Ysselsteyn en in Lommel.

Vorige | Volgende

zondag 30 oktober 2016 13:30

Exclusief verhaal van Annet Bremen en Lubert Priems over de totstandkoming van het boek en de voorstelling 'Aufrecht gehen'. Via een koptelefoon presenteren zij fragmenten. U bent van harte welkom op 10 oktober om 13.30.

Durf je het verhaal van de ander toe te laten?

Het is oorlog. Een Duitse soldaat begint tijdens zijn eerste inzet een 'fout'. Een meisje van tien verliest haar vader. Een jongen van zestien stort zich fanatiek in de strijd. Een ander is doodsbang. Een jonge vrouw verliest haar zus. Een moeder verliest haar zoon.

In het lees- en luisterboek *Aufrecht gehen* nemen zij het woord.

Op zondag 30 oktober kunnen Annet Bremen en Lubert Priems geïnteresseerden een exclusief verhaal over de totstandkoming van dit boek en de voorstelling. Via een koptelefoon presenteren zij fragmenten uit *Aufrecht gehen*. U bent van harte welkom om aanwezig te zijn bij dit bijzonder verhaal.

Dit bijzondere document bevat verhalen van enkele mensen die begraven liggen op de Duitse militaire begraafplaats in Ysselsteyn (NL) en in Lommel (BE). Deze monologen komen uit de succesvolle internationale luistervoorstelling *Aufrecht gehen*, een unieke samenwerking tussen o.a. theater, journalistiek en educatie. Door de positieve reacties van publiek en in de media kent de voorstelling nu ook een lees- en luisterboek. Het eerste exemplaar is uitgereikt aan Maria van der Hoeven (Clingendael en voormalig minister van onderwijs). Dankzij de Daisy-cd en enkele brailteksten is het lees- en luisterboek ook voor mensen met een leesbeperking toegankelijk. Stichting Audio werkt hiervoor samen met Stichting Dedicon, omdat beiden voor het maken van Daisy-cd's en brailteksten bekend staan.

© Boven: fotoreportage première Dagblad De Limburger
Onder links: bericht aankondiging Dagblad De Limburg
Onder rechts: bericht boekpresentatie in Dominicanen (boekhandel Maastricht)

3. Resultaten

Media-aandacht

- Dagblad De Limburger: aankondiging luisterboek *Aufrecht gehen* (maart 2016)
- Dagblad De Limburger: fotoverslag première *Aufrecht gehen* (april 2016)
- Eindhovens Dagblad: journalistiek interview initiator *Aufrecht gehen* (juni 2016)
- VRT Radio 2 Limburg: journalistiek verslag voorstelling (mei 2016)
- L1-radio nieuws: interview maker *Aufrecht gehen* (april 2016)
- L1-radio Cultuurcafé: interview maker *Aufrecht gehen* (mei 2016)
- Weekblad Peel en Maas: aankondiging luisterboek *Aufrecht gehen* (maart 2016)
- Site 1Limburg nieuws: aankondiging vervolg *Aufrecht gehen* (maart 2016)
- Site Eindhovens Dagblad: journalistiek interview met maker *Aufrecht gehen* (juni 2016)
- Site Youthreporter: interview met maker *Aufrecht gehen* (juni 2016)
- Site Boekhandel Dominicanen Maastricht: bericht boekpresentatie (oktober 2016)

Sociale media

Via facebook, twitter en Linked-in is bericht over *Aufrecht gehen* door educatief centra JOC en Huis over grenzen (HOG) en leden van het artistiek team. Er is gekozen om niet te werken met één centraal sociaalmedia-kanaal en -zender, maar met meerdere "ambassadeurs" die ieder een kanaal bedienen. Dat vergroot het bereik en variatie aan inhoudelijke invalshoeken die voor sociaal media gewenst is. Persberichten werden centraal aangeleverd door Stichting Laudio om de herkenbaarheid en kwaliteit van de berichtgeving te garanderen.

Overige behaalde PR-resultaten

- Voor zowel de Nederlandse als de Vlaamse voorstelling is een aparte site gemaakt waarop informatie, geluidsfragmenten, mediapublicaties, scenefoto's, subsidiënten en sponsors te vinden zijn. Via www.aufrechtgehen.eu én via www.verhalentocht.eu kan het lees- en luisterboek besteld worden. De site is als gebruiksvriendelijk ervaren;
- Grafische vormgeving van boek, site en andere communicatie-uitingen over dit project is positief tot jubelend ontvangen door samenwerkende partners en publiek;
- In oktober, De Maand van de Geschiedenis, geven de makers van *Aufrecht gehen* een exclusieve boekpresentatie in De Dominicanen te Maastricht. Deze presentatie vindt plaats op verzoek van de boekhandel zelf. De Dominicanen is recent door the Guardian uitgeroepen tot "The fairest bookshop of the world, a bookshop made in heaven".
- In november volgt een vijfdelige radioreeks op de Vlaamse landelijke zender Radio 2. De reeks is gebaseerd op *Aufrecht gehen* en brengt het luisterboek opnieuw onder de aandacht.

Gewaarborgde resultaten

- De centrale bibliotheken van Belgisch- en Nederlands Limburg nemen *Aufrecht gehen* op in hun collectie. Zo is ons lees- en luisterboek straks voor een nog groter en breder publiek beschikbaar via Centre Ceramique Maastricht en de Openbare bibliotheek Leopoldsburg;
- Het boek is een welkom relatiegeschenk voor de educatiecentra JOC en HOG;
- Teksten en geluidsfragmenten uit het lees- en luisterboek worden in de toekomst verwerkt in een blijvend kunstwerk bij de Duitse militaire begraafplaats in Lommel.

Publieksresultaten

Het publiek (van zowel de voorstellingen als van het lees- en luisterboek) bestaat uit een grote diversiteit aan achtergronden, leeftijden, woonplaatsen en het wel of geen (directe) binding hebben met het onderwerp en/of locatie. Het publiek komt niet alleen uit Belgisch- en Nederlands Limburg, maar uit het hele land. De bestellingen via internet tonen aan dat ook in andere provincie interesse is voor het boekwerk en haar verhalen.

Bereik

De oplage is aangepast op het aanwezige budget dat uiteindelijk gevormd is door het aantal financiële toezeggingen van sponsors, fondsen en coproductent. Van het lees- en luisterboek zijn 500 exemplaren verwezenlijkt. Deze worden nu te koop aangeboden:

- via de site www.aufrechtgehen.eu en www.verhalentocht.eu (de site van de Vlaamse versie van de voorstelling);
- bij de betere boekhandelzaken in Limburg (waaronder Dominicanen Maastricht, Koops Venlo en Van den Munckhof Venray);
- via de internetshop van bol.com;
- in de educatiecentra bij de Duitse militaire begraafplaats in Ysselsteyn en Lommel;
- in de aangrenzende horecagelegenheid Hof ten Vrede bij de Duitse begraafplaats in Lommel (aangeboden in display);
- na afloop van iedere voorstelling *Aufrecht gehen/Over grenzen* in Nederland en België;
- na afloop van de exclusieve boekpresentatie Dominicanen Maastricht (oktober);
- via Cultuurpad aan scholen in de Nederlandse provincie Limburg.

Via internet en in de boekhandel is het boek nu te koop voor € 17,95 (excl. verzendkosten). Op de locatie van de voorstelling en voor het publiek van de voorstelling was het boek te koop voor een speciale prijs: € 10,00.

<i>Aufrecht gehen</i> totaal verkochte boeken (in Nederland en Vlaanderen):	117
<i>Aufrecht gehen</i> totaal boeken als relatiegeschenk:	67
<i>Aufrecht gehen</i> totaal bezoekersaantal voorstellingen (NL en BE)	790
JOC en HOG totaal bezoekers per jaar:	7.600
Eindhovens Dagblad gem. aantal lezers per dag:	125.329
Dagblad de Limburger gem. aantal abonneezers per dag:	112.000
1Limburg, gem. aantal bezoekers site per dag:	165.000
L1-radio gem. aantal luisteraars per dag:	141.000
VRT Radio 2 gem. aantal luisteraars per dag:	1.249.050

Resultaten samenwerking

Deze positieve resultaten zijn nooit tot stand gekomen zonder het samenbrengen van meerdere partijen, speciaal voor *Aufrecht gehen*. Zij zijn belangrijke spelers op hun vakgebied en in dit project.

- Ruim 60 personen uit gehele provincie Limburg werkten vrijwillig mee aan dit project (zoals de geïnterviewde sprekers);
- Dedicon is in Nederland dé specialist in het maken van aantrekkelijke alternatieve leesvormen. Veel informatie is niet toegankelijk voor mensen die blind of slechtziend zijn, of hinder hebben van dyslexie of een andere leesbeperking. Dedicon onderzoekt en ontwikkelt oplossingen die ervoor zorgen dat iedereen kan lezen wat hij wil in een vorm die bij hem past. Dedicon maakt onder meer (school)boeken, kranten, tijdschriften en muziek in braille, vergrote, digitale of gesproken vorm; vaak in opdracht van Ministerie van OCW. Samen met Stichting Laudio heeft Dedicon er voor gezorgd dat het lees- en luisterboek ook voor deze doelgroep toegankelijk is.
- Om *Aufrecht gehen* in het onderwijs onder de aandacht te brengen is een samenwerking met Stichting Cultuurpad aangegaan. Deze organisatie pleit voor cultuureducatie dat brede ontwikkelingskansen voor scholieren biedt. Stichting Cultuurpad brengt partijen samen zoals scholen, culturele partners en overheden. *Aufrecht gehen* is in het cultureel, historisch en vredeseducatief aanbod naar scholen opgenomen.
- Voor de interviews met kinderen in *Aufrecht gehen* is onder meer samengewerkt met de Sjtadssjool Sittard. In meerdere dagdelen is dit geluidsmateriaal verzameld. Het vertellen over oorlog en vrede (op spelenderwijze) heeft daarbij centraal gestaan. Hetgeen niet alleen de inhoud van de geluidsoptnamen versterkte, maar ook een blijvende waarde geeft aan de algemene ontwikkeling van deze groep kinderen.
- Voor jonge stemacteurs is naar jong talent gezocht bij de vooropleiding van de Toneelacademie Maastricht. Deze studenten hebben het inspreken van de teksten ervaren als leerzame praktijkervaring en een buitenkans binnen de opleiding.
- Via Zuid is als co-producent betrokken bij dit project. Via Zuid stimuleert jong artistiek talent uit Nederlands Limburg waaronder Annet Bremen en Lubert Priems.
- De educatieve centra JOC en HOG hebben haar ervaringen gedeeld om tot de inhoud van *Aufrecht gehen* te komen. Deze vrijwilligers en medewerkers hebben ook op productioneel niveau ondersteunt waar mogelijk;
- Voor een select gezelschap (een gevarieerde mix aan personen en achtergronden) is een werkpresentatie georganiseerd, dienend als klankbord voor de makers. Dat leverde een dialoog op die verder ging dan het bepalen van de vorm. Het effect was draagvlak voor het project bij nieuwe personen uit deze werkgroep.

4. Projectdoelstellingen

Stichting Laudio en projectpartners is met dit project geslaagd in het behalen van deze doelen:

4. Verhogen van begrip voor elkaar, morele verbinding met elkaar;
5. Draagvlak creëren bij een breed publiek door samenwerking aan één project met duurzaam uitwerking;
6. Meerdere kunstdisciplines en journalistiek aan elkaar koppelen dat voor een breed publiek toegankelijk is ten behoeve van talentontwikkeling.

Door middel van:

- een duurzaam document te bieden dat ook toegankelijk is voor mensen met een leesbeperking;
- het vergroten van het historisch besef;
- het geven van een stem aan verborgen en verdwenen verhalen en te verankeren in een geluidsdocument;
- het verbinden van immaterieel erfgoed en oral-history met de dagelijkse werkelijkheid;
- het brengen van verhalen die uitnodigen tot nadenken, die vragen stellen en verteld moeten worden;
- het aangaan met samenwerkingsverbanden met diverse organisaties;
- het creëren van een letterlijke en figuurlijke ruimte ten behoeve van talentontwikkeling;
- laagdrempelige toegankelijkheid van kunst creëren door dwarsverbanden te maken tussen diverse disciplines.

Urgentie en onderscheidend karakter van dit project:

- het inspelen op actuele internationale en nationale gebeurtenissen;
- dit biedt een nieuwe vorm van herdenken van oorlogsslachtoffers en het waarderen/vieren van onze vrijheid;
- de samenwerking van verschillende artistieke professionals en inhoudelijke partners.

5. Vervolg

De positieve, ontroerende en hoopvolle reacties op het lees- en luisterboek stimuleert Stichting Laudio en dit team om het project *Aufrecht gehen* een nieuwe dimensie te geven. De makers werken hard om schoolvoorstellingen verder te ontwikkelen plus een Duitstalige versie te produceren.

Vlaamse schoolversie

Educatief centrum Huis over grenzen staat zeer positief tegenover een schoolversie vanaf de hoogste groepen basisonderwijs. In Nederland is de schoolvoorstelling als positief ervaren door docenten. Hun feedback wordt nu meegenomen in het verder ontwikkelen van de voorstelling die meer gericht is op leerlingen met daarom heen een passend randprogramma.

Duitse versie

De makers van *Aufrecht gehen* zijn verguld met het aanbod van Frau Gödecke, de president van Nordrhein-Westfalen(NRW). De burgemeester van het Duitse Weeze heeft de voorstelling bezocht, vertelde hierover aan Gödecke die vindt dat een Duitstalige versie niet uit kon blijven. Het is de bedoeling dat deze Duitstalige versie in Duitsland te beleven is en tevens ingezet wordt op andere Duitse militaire begraafplaatsen (zoals in België en in Nederland) waar Duitse scholieren en docenten op bezoek komen.

Kortom: *Aufrecht gehen* ontpopt zich als een sterke basis voor meer voorstellingen in België, Nederland en Duitsland. De mogelijkheden van een Duitstalige versie van het lees- en luisterboek wordt onderzocht.

"Wat een prachtig initiatief van jullie zeg. Als jullie nog meer van dit soort dingen hebben dan hoor ik het zeer zeer graag"

Armando Jansen, lezer boek en bezoeker voorstelling *Aufrecht gehen*

"Ik heb in mei vorig jaar deelgenomen aan de audiotour op het Duitse kerkhof en ben nog steeds onder de indruk. Dit boek is een tastbare, niet te wissen herinnering"

Fragment uit mail van Joost Claassens over *Aufrecht gehen*

6. Slotwoord

*Aufrecht gehn
ich habe endlich gelernt wenn ich fall
aufzustehn.
Mit Stoltz in meinen Augen
trotz Tränen im Gesicht
aufrecht gehn durch die Nacht ins Licht.
(bron: M. Kunze)*

Het lees- en luisterboek *Aufrecht gehen* neemt je zoals de succesvolle theatrale audiotour mee naar de Duitse militaire begraafplaats, die alle denkbare grenzen opzoekt in het nadenken en spreken over vrijheid en vrede. Die met een grote diversiteit aan verhalen de beeldvorming en het verhardende zwart-wit of goed-fout denken van deze tijd doorbreekt. De oorlog van toen gaat niet alleen over vroeger. De vrijheid dient als zuurstof voor de toekomst.

In 2016 is het begin gemaakt om het lees- en luisterboek *Aufrecht gehen* onder de aandacht te brengen. Dat gebeurt tegen de achtergrond van actuele terroristische aanslagen en een vluchtelingenstroom in Europa. De makers hebben een enorme noodzaak om met tact en tijd een vervolg te geven aan deze reeks om deze verscheidenheid aan persoonlijke verhalen te delen met een groot publiek. Na zeventig jaar bevrijding ligt de grens bezaaid met symbolen en herinneringen, met wonden en littekens, met uitgekomen verlangens, met stiltes van schoonheid en kippenvel, met kapotte dromen en nieuwe kansen.

Contactinformatie medewerkers

Producent, aanvrager: Stichting Landio
postadres: Noord-Buitensingel 101 / 5911EL Venlo
Email: info@stichtinglandio.nl
Projectleider: Lubert Priems (journalist)
Telefoonnummer: 0031622309109
www.stichtinglandio.nl

Projectpartner: JOC / Duitse militaire begraafplaats Ysselsteyn (NL)
Naam contactpersoon: Tarcicia Voigt (dir. JOC)
Telefoonnummer: 0031478541916
Email: info@joc-ysselsteyn.com

Projectpartner: Huis Over grenzen / Duitse militaire begraafplaats Lommel (B)
Naam contactpersoon: Myriam Koonings (dir. Huis Over grenzen)
Telefoonnummer: 003211554370
Email: myriam.koonings@volksbund.de

**Hartelijk dank voor uw steun.
Hartelijk dank voor uw vertrouwen.**

Namens de makers van *Aufrecht gehen*:

Lubert Priems:	Journalist
Lotte Lohrengel:	Theatermaker
Annet Bremen:	Toneelschrijver
Arno Peeters:	Audio nabewerking
Ilse van Hoof:	Grafisch vormgever
Joop Koenen (CSS):	Audiotechniek
Tarcicia Voigt:	Dir. educatief centrum JOC
Myriam Koonings:	Dir. educatief centrum HOG
Christian Cadenbach, Katelijne Verbeke, Odette de Theije, Leon de Vrede, Jean Ramaekers & Anaïs Bronneberg:	Stemacteurs

plus alle samenwerkende partners, de leerlingen van de Stadsjool Sittard, Franck van Erven, Boris Stokman, Els Roobroeck, Henry Priems, Lia Koenen, Maria Merken, Vieck Meijs, Frans van de Pas, Guus Jacobs, Jan Janssen, Henk Deters, Georgette Verbist, Ineke Grootemaat, Hanneke Som, Karin Wallrafen, Guus Nelissen, Joeri, Mirthe, Djayden, Quynthen, Kevin, Lars, Vera, Ena, Sharon, Senna, overige bewoners regio Venray en overige vrijwilligers.

Namens bestuur Stichting Laudio:

Carla Hanraets	Voorzitter
Angelique Verkoelen	Secretaris
Mark van de Poll	Penningmeester

Inhoudelijke eindverantwoording lees- en luisterboek *Aufrecht gehen*

Versie 20161009

© Lubert.nl freelance journalist & Stichting Laudio

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt op welke wijze dan ook zonder toestemming van Lubert Priems & Stichting Laudio

3

Over grenzen
Lommel – BE
mei-november 2016

over grenzen

Inhoudelijke eindverantwoording *Over grenzen*
Versie 20161113

luistervoorstelling

over grenzen

Vallen, opstaan en doorgaan

Inhoudelijke eindverantwoording Over grenzen: luistervoorstelling op grootste Duitse militaire begraafplaats van West-Europa in het Belgische Lommel

Aanvrager: Over grenzen vzw - Lommel (België) i.s.m. Stichting Audio (Nederland)

Partners: Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge e.V., Kunstacademie Noord-Limburg

Uitvoerende: Lubert Priems (journalist), tekstschrijver Annet Bremen, e.a.

Inleiding

Op het moment dat Europa te maken heeft met terreurdreiging en aanslagen, komen verhalen tot leven achter de grafstenen op de grootste Duitse militaire begraafplaats van West-Europa, in het Limburgse Lommel. Verhalen die uitnodigen tot nadenken, die vragen stellen en niet willen zwijgen. Verhalen over 100 jaar Eerste wereldoorlog; uit '40-'45; verhalen die verder reiken dan een jaartal.

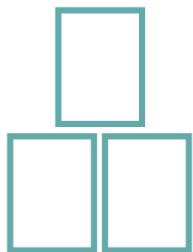
De luistervoorstelling *Over grenzen* is door publiek en in de media als een indringende voorstelling ervaren.

"Dit is niet alleen het verhaal van een Duitse soldaat, maar ook van een IS-strijder".

Bezoeker voorstelling

Na twee succesvolle speelreeksen in Nederland is er nu op verzoek van educatief centrum Huis over grenzen een Vlaamse versie. De voorstelling *Over grenzen* is aangepast aan de Belgische geschiedenis, cultuur en huidige samenleving met medewerking van Vlaamse stemacteurs en partners. Mede dankzij de vrijwillige ondersteuning vanuit de beheerder van de begraafplaats (Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge e.V.), Huis over grenzen en de bewoners uit de regio is deze voorstelling tot stand gekomen. Door de bijzondere samenwerking tussen verschillende culturele disciplines en journalistiek is *Over grenzen* uitgegroeid tot een nieuwe theatervorm. Door de inzet van professionals wordt het niveau van de amateurs naar een hoger plan getild. Tegelijkertijd zorgt *Over grenzen* voor een blijvende waarde in de artistieke ontwikkeling van het professioneel artistiek team. De reacties op het gehele project zijn zeer positief. Een vervolg op de eerste speelreeks kan niet uitblijven en daarom komen in het najaar niet alleen extra voorstellingen, maar ook een serie reportages voor VRT Radio 2, gebaseerd op de voorstelling.

Over grenzen creëert een samenwerking tussen diverse kunstdisciplines en journalistiek, tussen amateurs en professionals én tussen jong en oud waardoor nieuwe dwarsverbanden ontstaan die tot nieuwe producties leiden.

Inhoudsopgave

pagina	titel
5	Verhaal
6	Reacties
17	Resultaten
21	Projectdoelstellingen
22	Vervolg
23	Slotwoord
24	Contactinfo
25	Colofon

1. Verhaal

De grasvlakte spreidt zich uit tot de horizon. Zover je kan kijken zie je kruisen. Tussen de graven spelen kinderen op een hinkelpad, onder de bomen op een bankje zit een ouder koppel en iets verderop klinkt vioolmuziek. Je loopt verder, volgt de gids, en hoort via je koptelefoon marcherende soldaten, een jonge soldaat die zich fanatiek stort in de strijd en een moeder die haar zoon verliest.

Over grenzen is een Vlaamstalige theatrale luistervoorstelling langs ruim 39.000 graven op de grootste Duitse militaire begraafplaats van West-Europa. Een gids brengt het publiek naar diverse locaties op en rondom de begraafplaats. Het zijn plekken die symbool staan voor de verhalen die de bezoeker hoort. De koptelefoon sluit je luisteraar soms af van de buitenwereld. Je lijkt alleen, maar je bent met dertig andere bezoekers en 39.000 gesneuvelden. De verhalen komen uit actuele interviews, maar ook uit monologen, die gebaseerd zijn op de archiefstukken over de begraven Duitse soldaten. Tekstschrijfster Annet Bremen en journalist Lubert Priems bestuderen de brievenwisselingen tussen de soldaat en hun familie, lezen juridische verslagen en verhalen van nabestaanden. Vervolgens spreken Vlaamse stemacteurs deze monologen in. Het is een persoonlijk verhaal uit de Eerste en Tweede wereldoorlog, die gelijktijdig universele emoties oproept. Gruwelikheden worden niet weggepoetst, maar menselijke gevoelens worden ook niet verloochend. Zonder oordeel worden deze monologen en interviews in de voorstelling gebracht waarin iedereen een stem krijgt. De mensen van toen én de mensen van nu, zoals jij en ik. Welke grens bepaalt of je held, dader of slachtoffer bent?

Over grenzen vertelt de verhalen waar je nog nooit oren naar had en zoekt alle denkbare grenzen op in het nadenken en spreken over vrijheid en vrede. Juist hier. Juist nú. Voel jij je veilig genoeg om over de grens van je land, je huis, je huid te reiken?

2. Reacties

Dankbaar zijn de makers voor de reacties die zij op deze voorstelling hebben gekregen van publiek en in de media.

"Het is iets dat je gezien moet hebben".

VRT Radio 2 over de voorstelling *Over grenzen*

"De echte emoties voel je pas de dagen er na... Het maakt een gigantische indruk in al zijn massaliteit en soberheid, minder = meer....!"

Bezoeker voorstelling *Over grenzen*

"Oorlog voelt nu heel anders: macht en misbruik. Ik beleef de wereld van vandaag nu ook vanuit dat inzicht".

Bezoeker voorstelling *Over grenzen*

De gekozen theatervorm, met name door het gebruik van de koptelefoon brengt de verhalen nog dichterbij. De sfeer wordt ervaren als zelfs zo intiem het soms lijkt dat de verteller in het luisterverhaal naast je staat.

Met subtiele theatrale middelen en enkele figuranten op de locatie zijn deze geluidsfragmenten versterkt: beelden en ook geluiden die passen of juist een contrast vormen. Je hoort bewogen verhalen; je ziet een (haast) verstillend beeld. Een speciaal voor *Over grenzen* samengestelde groep figuranten werkt op vrijwillige basis mee en wisselen elkaar af gedurende de speelperiode. De figuranten bestaan uit 10 kinderen tussen 8 en 14 jaar, 4 seniorkoppels en 8 zwangere vrouwen; allen uit Noord-Limburg.

Kinderen zijn ook te horen via de koptelefoon. Je hoort kinderen met elkaar spelen en met elkaar in gesprek gaan. Zij buigen zich over vragen zoals wat het een grens is en wat zij meeste zouden missen. Ook bootsen zij geluiden na van bijvoorbeeld marcherende soldaten. De makers zijn nog altijd diepgeraakt hoe de kinderen geïmproviseerd elkaar moed in hebben gesproken wanneer een situatie in een schuilkelder wordt nagespeeld voor de audio-opnamen.

Het betrekken van kinderen uit de regio levert een groot engagement op. Het creëert draagvlak voor het project, ook bij een groep belangstellenden die doorgaans niet naar deze begraafplaats zouden komen. Het is misschien de omgekeerde wereld, maar de kinderen nemen de ouders en andere familieleden mee naar de locatie, de voorstelling en haar verhalen.

Op de volgende pagina's is een fotoverslag te zien van de voorstelling plus mediapublicaties over het project *Over grenzen*. Op de pagina www.verhalentocht.eu/media zijn meer scènefoto's te zien.

"Ik kwam tot de ontdekking dat ik nooit verder ben gekomen dan de heldendaden en de slachtoffers aan de 'goede' kant van het spectrum".

Fragment uit mail van bezoeker voorstelling Over grenzen

"Gisteren las ik in De Standaard over het mooie project Over grenzen. Een bericht waar ik op een bepaalde wijze al jaren naar op zoek ben. Het was alsof ik een boek vond dat ik al sinds onheugelijke tijden op mijn verlanglijst had staan".

Fragment uit mail van bezoeker voorstelling naar de Duitse militaire begraafplaats

"Het schrijven van de Toekomstbrief is een cadeautje. Mooi om mijn gedachtegoed te kunnen geven aan de kinderen van nu".

Bezoeker voorstelling over de Toekomstbrief uit de slotscene. Na het schrijven en posten wordt de brief pas na 70 jaar later geopend door de generatie kinderen uit de voorstelling.

"Bedankt dat ik in jullie fantastisch toneelstuk mocht mee doen. Ik heb gelachen en toffe complimentjes gekregen. Het was SUPER LEUK.

ps: Zou het nog eens willen doen".

Mette, één van de kinderen die figureerde in de voorstelling

"Een absolute aanrader. Ik ben onder de indruk".

Burgemeester Peter Vanvelthoven op sociale media over de luistervoorstelling Over grenzen

Media

Over grenzen mag rekenen op veel media-aandacht door lokale, regionale, provinciale pers. Er is zelfs nationale en internationale aandacht in media voor dit project. Op de volgende pagina's treft u een kleine greep uit deze publicaties. Zie ook: www.verhalentocht.eu/media

Voorafgaand aan de première is op Radio 2 Limburg aandacht geschonken aan *Over grenzen* met een journalistieke reportage: www.verhalentocht.eu/media

In aanloop naar de herdenking van Wapenstilstanddag op 11 november heeft VRT Radio 2 een vijfdelige radioreeks uitgezonden die gebaseerd is op *Over grenzen*. In iedere aflevering wordt een prominente Vlaming uitgenodigd op de begraafplaats om het verhaal van een Duitse militair te beluisteren (een monoloog uit de voorstelling). De luisteraar volgt zijn of haar reactie op het verhaal en de locatie. Enkele gasten zijn de voorzitter van het Vlaams parlement Jan Peumans, journaliste Frieda Vanwijck en duizendpoot Marcel Vanthilt. Ook is er een filmpje over hun bezoek aan deze locatie is gepost op Facebook en Twitter. Zie: www.verhalentocht.eu/vrt-radio2/

"Een zeer boeiend project".

VRT-journalist Rudi Vrancx

Gekoppeld aan de radioreeks biedt Stichting Laudio 2 extra voorstellingen van *Over grenzen* aan. Beweegredenen hiervoor zijn de uitverkochte reeks in juni, de grote belangstelling en waardering van publiek en de buitengewone aandacht voor het project op Radio 2.

‘De waarheid is niet altijd zwart of wit’

‘Over grenzen’ is een theatrale wandeling over de Duitse militaire begraafplaats in Lommel, net over de grens. De Brabantse initiator, radiomaker en journalist Lubert Priems, vertelt.

Dieter van den Bergh

Een mix van hoorspel, theater, geschiedenis, journalistiek en live-muziek. *Over grenzen* is een unieke wandeling over de Duitse militaire begraafplaats in Lommel, met bijna veertigduizend graven de grootste van West-Europa. Initiator is de Brabantse radiomaker en journalist Lubert Priems (1976), geboren en getogen in Tilburg.

Onder meer de Vlaamse theater- en tv-actrice Katrijke Verbeke en de Duitse acteur Christian Cadenbach werken mee, en muzikanten Emil Szarkowicz en Rik Cornelissen. De teksten zijn geschreven door Annet Bremen, die de oorlogsarchieven in-dook. De première is morgen.

Wat moeten we verwachten?

„We lopen in groepen van dertig mensen. De hele voorstelling heb je een koptelefoon op, je wordt geleid door een stilzwijgende gids, dat ben ik. We hebben dit eerder op de begraafplaats in Ysselsteyn gedaan. Dat was een succes, dus zijn we verder gaan kijken.”

De verhalen zijn echt?

„Ja, opgediept uit de archieven in Ysselsteyn en Lommel. Je krijgt een goed beeld van het leven van een Duitse soldaat. Maar het gaat verder: iemand zei was dat nou het verhaal van een Duitse soldaat of van een IS-

strijder? Dat is mooi, het is heel fijn als we het naar het hier kunnen trekken. Iedereen heeft andere associaties. Er zitten trouwens ook echte interviews in, bijvoorbeeld met kinderen uit het gebied. Dat geeft hoop en lucht.”

Waarom moet dat nou op een Duitse begraafplaats?

„Ik had rekening gehouden met dergelijke reacties, maar die kwamen niet. Het is eerder andersom. Er komen mensen die vroeger van hun ouders niet op zo’n begraafplaats mochten komen, en nu blij zijn dat ze het eens gezien hebben. Het is helemaal niet de bedoeling om gruwelijkheden weg te poetsen. Kan niet en

“**Een streep in het landschap bepaalt of je held, dader of slachtoffer bent**

— Lubert Priems

mag niet. Ook was vergeving voor ons niet de insteek. Wel menselijke emoties en verbazing: hoe kan het dat een bepaalde streep in het landschap bepaalt of je held, dader of slachtoffer bent? Dit gaat over oorlogsvredetijd over alle generaties en tijden heen.”

Noem eens zo’n verhaal.

„Een verhaal dat in mijn lijf is blijven zitten is van de man wiens vader in Auschwitz heeft gezeten. Met hem ben ik over de begraafplaats gelopen, een kippenvelmoment. De Duitsers hebben het leven van zijn vader verzuurd, maar ook dat van hem. Zijn vader was altijd van morsig zwijgen en dikke stiltes. Maar toen hij een

◀ Radiomaker Lubert Priems (met microfoon) tijdens een luistertocht over de Duitse begraafplaats in Ysselsteyn. FOTO: JEULOCKER

kruis zag van een Duitse soldaat van 16 jaar werd hij emotioneel: ‘De sukkel, hij heeft er ook niet voor gekozen natuurlijk.’

Je werkt met live-muzikanten, maar ook met figuranten.

„Ja, heel subtiel. Op de begraafplaats zijn ook gewone bezoekers aanwezig. Het onderscheid met onze figuranten is niet altijd te zien. Een bezoeker zei: oh, wat leuk dat jullie die oma met die bos bloemen in die rolstoel hadden geregeld. Dat was een gewone bezoeker. Je gaat hierdoor anders naar de werkelijkheid kijken.”

Wat hoop je hiermee te bereiken?

„Dat mensen deze plek na ruim zestig jaar niet meer zien als de plek van de vijand. Dat het een voedingsbodempis voor vrede: dit nooit meer. Aan het einde van de voorstelling zit iets bijzonders. Wat verklap ik niet, maar het geeft hoop en moed.”

Je woont al vijftien jaar in Limburg. Voel je je nooit onheimlijk?

„Niet zoals Guus Meeuwis, nee. Al denk ik wel vaak terug aan mijn Tilburgse tijd. Mijn ouders hadden er een buurtwinkelletje in volksbuurt de Korvel. Een zoete inval, maar ook een plek waar veel tegengesteld de meningen bij elkaar kwamen. De laatste tijd merk ik dat het debat verhardt. Dat je ergens voor of tegen bent, voor een tussenweg lijkt steeds minder plek. Met mijn luistervoorstellingen probeer ik meer kleur, meer nuance aan te brengen. De waarheid is niet altijd ja of nee, zwart of wit.”

■ ‘Over grenzen’: première vrijdag 10 juni 19u, te zien t/m 2 juli. Reserveren verplicht via verhalentocht.eu.

PUCK KOOKT WANNÉE

Popeye's favoriet

Wie groeide niet op met de kookboeken van Wannée? 106 jaar na de eerste editie van dit handboek van de huishoudschool neemt Puck Kerkhoven een klassieker onder handen. Vandaag: spinaziesoep.

Jonge bladspinazie is zo’n vitale seizoensgroente, die vanaf het vroege voorjaar wordt geoogst. Het is aan de diepvriesindustrie te danken dat we het jaar rond kunnen eten. Daar is niets mis mee. De jonge blaadjes, in de ochtend van het veld gehaald, liggen nog dezelfde middag in de pan, waarna ze razendsnel worden bevroren en geperst tot de blokken of bolletjes die wij kennen uit de diepvries. Verser kan bijna niet, tenzij je uit eigen tuin oogst. Er wordt niets aan toegevoegd, alleen peper en zout. En room, als het al ja

crème moet worden. En als erop staat dat het biologisch geteeld is, mag je daar gerust van uitgaan. De controle is streng. In Noord-Duitsland bevinden zich de uitgestrekte, spinazievelden, die ons van Popeye’s krachtvoer voorzien. Daar proefde ik deze heerlijke soep, van jong spinazieblad. Ik kreeg er zurig grauw Duits brood bij. Geef mij maar die ouderwetse broodsoldaatjes, die mijn moeder maakte. Ik verwachtte ze in de Wannée te vinden, maar nee. Wel een vlakke, bloemgebonden spinaziesoep met melk. Deze variant met ui, knoflook en spek is zoveel stoerder.

RECEPT

Spinaziesoep met soldaatjes

Ingrediënten

Voor 4 personen:

500 gram jong spinazieblad; 1 aardappel, kruimig kokend, geschild en in blokjes; 1 kleine ui, fijngesnippert; 1 teen knoflook, dun gesneden; 1 eetlepel boter; 1 eetlepel peterseilie; 8 dl (groente)bouillon; peper en zout; snufje nootmuskaat; 4 plakjes ontbijtspek; 2 eieren; 2 witte boterhammen; 200 ml crème fraîche.

Bereiding

■ Was spinazie grondig en hak grof.

■ Smelt boter in grote pan, bak uisnippers tot ze zacht zijn en voeg knoflook toe. Voeg aardappel en bouillon toe, laat in 20 minuten gaar pruttelen. Voeg 5 minuten voor einde kooktijd bladspinazie toe. ■ Bak spekplakjes in droge antiaanbakkeuken knapperig bruin. Laat vet uitlekken op keukenpapier.

■ Kook eieren 6 minuten halfhard, koud afspoelen,

ellen en halveren. ■ Snij boterhammen in langwerpige driehoeken, bak ze in koekenpan om en om in hete boter. ■ Pureer soep in draai-zeef (Wannée stijl) of met staafmixer. Meng crème fraîche erdoor. Breng op smaak met zout, peper en nootmuskaat. ■ Schep soep in diepe kommen, leg eierhalften erin, garneer met gehakte peterseilie en reepjes gebakken spek. Geef er broodsoldaatjes bij.

Tip: Zonder spek maar met feta en geroosterde pijnboompijpen heb je een vegetarische variant.

LOMMEL

Duitse soldaat in je koptelefoon

Luistertheater brengt Duits militair kerkhof tot leven

Achter de grijsgraauwe kruisjes van de Duitse militaire begraafplaats in Lommel schuilen verhalen die ook vandaag nog brandend actueel zijn. Dat bewijst de Nederlandse radiojournalist Lubert Priems. Volgende vrijdag gaat in Lommel 'Over grenzen' in première, een indrukwekkende audiovoorstelling waarin Duitse soldaten vertellen over gruweldaden en emoties. Een oefening in inlevingsvermogen die vandaag meer dan ooit van pas kan komen.

Timmie VAN DIEPTEL

"Zes jaar geleden maakte ik een reportage over de zoon van een man die in een concentratiekamp was gestorven", vertelt Priems. "We vonden het allerlei wel spannend om dat op een Duits kerkhof te doen. Niet omdat het zoveel meer oerproeft dan Amerikaanse begraafplaats. Daar kan je alleen maar dankbaarheid voelen, terwijl dit zoveel meer met je doet, hier liggen jongens van 16 of zelfs 14 jaar. 'Suckeltjes', noemde de man het. 'Zij die ons leven zuur hebben gemaakt'. Maar tegelijk was er ook het besef dat wij hier ook gelegen zouden hebben als we aan de andere kant van de grens waren geboren. Het verschil tussen dader en slachtoffer is maar een dunne streep op de landkaart."

Vijand

Dat gesprek liet Priems nooit meer los. "Het heeft in mijn lijf zitten. Veel meer dan de begraafplaatsen van de vijand, zijn deze Duitse kerkhoven een voedingsbodem geworden voor hoe we het in de toekomst moeten doen. Zonder die twee wereldoorlogen, hadden landen nooit kunnen zeg-

gen: dit nooit meer."

Vorig jaar ging op de Duitse begraafplaats in Ysselsteyn in Nederlands-Limburg *Aufrecht Gehen* in première, de eerste audiovoorstelling van Priems. Na een tweede succesvolle reeks dit jaar, is het Nederlandse concept nu ook vertaald naar ons land. Met 'Over grenzen' strijkt Priems vanaf volgende vrijdag tot en met 2 juli weer in Lommel voor negen voorstellingen met telkens maximaal 30 toeschouwers.

IS-strijder

"Alles speelt zich af in de koptelefoon", zegt Priems. "Daarin hoor je Duitse soldaten spreken. Het zijn monologen, gebaseerd op wat we in archieven vonden. Brieven naar huis, jui idische stukken... De

gruwelijkheden poetsen we niet weg, net zomin als de emoties. Na een van de vorige voorstellingen kwam een vrouw naar mij toe. Ze vroeg zich af of ze een Duitse soldaat of een IS-strijder had gehoord. Sommige van die brieven naar huis waren bijna een blauw druk van de verhalen die we nu horen. Mensen die zich heel uitgesloten voelen en die plots, in een paar uur tijd, denken de waarheid te hebben gevonden."

Voor Karsten Conaert, educatief medewerker bij het herdenkingscentrum Huis over Grenzen, is net dat het interessante: "Sommige soldaten waren finaal, maar anderen waren ook slachtoffer van hun eigen regime. Het is uiteraard een anti-oorlogsverhaal, maar we willen met deze voorstellingen

'Over grenzen' roept op tot confrontatie met je eigen ideeën. Ben je bereid om je in te leven in anderen?

Karsten CONAERT
Huis over Grenzen Lommel

vooral de verdraagzaamheid en het inlevingsvermogen prikkelen. 'Over grenzen' is grensoverschrijdend. Niet alleen inhoudelijk, het roept ook op tot confrontatie met je eigen ideeën. Ben je bereid om je in te leven in anderen?"

Te veel koekjes

De verhalen worden kracht bijgezet door violen- en accordeonmuziek. Het en het zullen ook figuratief opduiken, zwangere vrouwen die rondstruiven, maar ook kinderen van de Noord-Limburgse kunstenaars. "Kinderen spelen een essentiële rol", zegt Priems. "We hebben er een heleboel geïntrigeerd over het belang van grenzen. Dat zorgt voor wat humor in de voorstelling. Zeker wanneer ze vertellen dat voor hen de grens betekent dat ze meer koekjes hebben gegeten dan ze mochten van mama (lacht)."

→ Over grenzen: negen voorstellingen tot en met 2 juli op de Duitse begraafplaats van Lommel. Tickets: 10 euro. Reserveren verplicht! kan via www.vanbelangvanlimburg.nl

De audiovoorstelling startte vorig jaar in Nederlands-Limburg, op de Duitse militaire begraafplaats in Ysselsteyn. FOTO: SILVIA KOPPEL

WELLEN

Heraanleg Zonneveldweg wordt aanbesteed

De heraanleg van de Zonneveldweg in Wellen gaat een nieuwe fase in. Momenteel zijn de werken in de Vloeiherkstraat nog bezig. "Die lopen nu natuurlijk heel wat vertraging op door de slechte weersomstandigheden", zegt burgemeester Els Robeyns (sp.a/Rob). "De aanbesteding van de tweede fase kan nu gebeuren en we hopen dit jaar nog te kunnen starten. In die fase komt er een heel kruispunt met de Bossstraat een ruiterde en wordt ook de Zonneveldweg aangepakt. Die werken omvatten ook volledige nieuwe rioleringen en er komen eindelijk fietspaden. Het dossier sleept al zo'n vijftien jaar aan. "De ingreep zal Wellen een heel stuk veiliger maken", besluit Robeyns. Jm

Vanaf 1 juni zitten we gebakken in de O.L. Vrouwestraat 26 te Bilzen!

OPENINGSACTIE voor elke klant:

GRATIS SANDWICHES en een ZOETE LEKKERNIJ

VANGROOTLOON

BROOD & BANKET

TEAROOM

BELEGDE BROODJES

Enkel geldig in onze nieuwe vestiging te Bilzen tot en met 4 juni 2016.

3. Resultaten

Media-aandacht

- Radio 2 Limburg: journalistiek verslag voorafgaand aan première voorstelling (mei 2016)
- Radio 2 Limburg: nieuwsbericht extra voorstellingen (oktober 2016)
- TVLimburg: nieuwsreportage extra voorstellingen (november 2016)
- Dagblad De Standaard: journalistieke reportage over voorstelling met makers (juni 2016)
- Dagblad Het belang van Limburg: journalistieke reportage over voorstelling (juni 2016)
- Dagblad Het belang van Limburg: nieuwsbericht extra voorstellingen (oktober 2016)
- Eindhovens Dagblad: journalistiek interview met initiator *Over grenzen* L.Priems(juni 2016)
- Weekblad HAC: persbericht en agendabericht (juni 2016)
- Site Eindhovens Dagblad: journalistiek interview met maker *Over grenzen* (juni 2016)
- Site De Standaard: journalistieke reportage over voorstelling met makers (juni 2016)
- Site Dagblad Het belang van Limburg: agendabericht voorstellingen (juni 2016)
- Internetgazet: fotoreportage over première voorstelling (juni 2016)
- Toerisme Info Lommel: agendabericht voorstellingen (juni 2016)
- Toerisme Info Lommel: agendabericht extra voorstellingen (november 2016)
- Site Dagblad Het belang van Limburg: agendabericht extra voorstellingen (november 2016)

Sociale media

Via facebook, twitter en Linked-in is bericht over *Over grenzen* door educatief centrum Huis over grenzen, leden van het artistiek team en figuranten. Er is gekozen om niet te werken met één centraal sociaalmedia-kanaal en -zender, maar met meerdere "ambassadeurs" die ieder een kanaal bedienen. Dat vergroot het bereik en variatie aan inhoudelijke invalshoeken die voor sociaal media gewenst is. Deze ambassadeurs van het project brengen de door Stichting Laudio verzorgde persberichten en delen eigen ervaringen over de voorstelling waaronder ook de publieksreacties in woord en beeld.

Overige behaalde PR-resultaten

- Voor de voorstelling is een aparte site gemaakt waarop informatie, geluidsfragmenten, mediapublicaties, scenefoto's, subsidiënten en sponsors te vinden zijn. Via www.verhalentocht.eu konden entreekaarten gereserveerd worden en het lees- en luisterboek besteld worden. De site is als gebruiksvriendelijk ervaren;
- Grafische vormgeving van site, flyer en andere communicatie-uitingen over dit project is positief tot jubelend ontvangen door samenwerkende partners en publiek;
- In de regio is tijdens de opvoeringenperiode hinkelpaden op stoepen gekrijt. Vrijwilligers van het educatief centrum tekenen met stoepkrijt hinkelpaden bij o.a winkels en bushaltes om de voorstelling onder de aandacht te brengen. Een hinkelpad verwijst naar thema's uit de voorstelling: spelende kinderen en hokjesgeest. De URL van de site is bij ieder hinkelpad geschreven. Dit initiatief is opgevalen en is als ludieke actie gezien door publiek;
- Flyers en posters zijn verspreid in directe omgeving van Lommel en letterlijk over de grens bij o.a. toeristische organisaties. Met Center Parcs en De Blauwe Kei in Lommel is besloten dat iedere bezoeker van dit vakantiepark standaard een flyer van *Over grenzen* ontving.

- Voor de PR van *Over grenzen* is een intensieve, prettige samenwerking met de eigenaren van Café Hof ten Vrede opgezet. Het café grenst bij de begraafplaats en biedt ruimte en passende sfeer om het publiek voor en na de voorstelling te ontvangen. De eigenaren van het café brengen vrijblijvend de voorstelling en het bijbehorend lees- en luisterboek onder de aandacht bij hun klanten. Daarvoor liggen in het café kleine fotoboekjes met inschrijfformulieren op tafels, staan er reclameborden (waaronder een publicatiebord met publieksreacties en krantenartikelen) en een display met het lees- en luisterboek.

Resultaat medewerking vrijwilligers

Met veel enthousiasme hebben de vrijwillige figuranten meegewerkt. Voor alle kinderen die in *Over grenzen* figuren is een Grote-Dankjewel-Middag georganiseerd samen met de Nederlandse kinderen uit de Nederlandse voorstelling. Dit euregonaal uitwisselingsprogramma bevat amuseante en educatieve onderdelen.

Alle volwassen figuranten ontvingen een gratis entreekaart plus het boek *Aufrecht gehen*.

Gewaarborgde resultaten

- Op initiatief van Stichting Laudio is het lees- en luisterboek *Aufrecht gehen* uitgegeven. Dit document bevat enkele verhalen uit de voorstelling in woord en geluid, vormgegeven met foto's uit de voorstelling en de Duitse militaire begraafplaatsen in het Nederlandse Ysselsteyn en in het Belgische Lommel. Stichting Laudio werkt voor dit boekwerk samen met Dedicon, die de wereld van mensen met een leesbeperking vergroot. Door het toevoegen van enkele brailleteksten plus een navigatiesysteem op de audio-cd (de Daisy-cd) wordt het materiaal uit de voorstelling voor een groter en breder publiek toegankelijk. *Aufrecht gehen* is een collectoritem dat door publiek van de voorstelling zeer positief is ontvangen. Stichting Laudio vindt het belangrijk dat de effecten van de voorstelling gewaarborgd blijven. Dit collectoritem draagt daar sterk aan bij;
- Na iedere voorstelling is iedere publieksdeelnemer uitgenodigd een Toekomstbrief te schrijven. Ruim de helft van het publiek werkte aan dit initiatief mee. Met de Toekomstbrieven ontstaat een keten aan nieuwe verhalen. De voorstelling stopt niet, maar brengt een reactie teweeg die doorgegeven wordt aan de volgende generatie;
- Educatief centrum Huis over grenzen ontwikkelt een blijvend kunstwerk en tevens een nieuwe vorm van ontmoetingscentrum met beeldend kunstenaar Will Beckers en met architect Jan Das van Mint-architecten. Daarin wil Huis over grenzen geluidsfragmenten en de Toekomstbrieven uit de voorstelling verwerken. De eerste gesprekken hierover zijn gestart.

Publieksresultaten

-Het publiek kent een grote diversiteit m.b.t. leeftijd, woonplaats en het wel of geen (directe) binding hebben met het onderwerp en/of locatie. Publiek komt niet alleen uit de gehele provincie Belgisch Limburg, maar ook uit Nederlandse plaatsen (zoals Eindhoven, Weert, Breda en Zwolle);

-Het project brengt mensen (zoals bewoners) (dichter) bij elkaar. De verhalen hebben een verbindend effect. De voorstelling en de deelname van enkele bewoners nodigt uit voor een gesprek. De Toekomstbrief en de horecagelegenheid op de locatie geven daar extra aanleiding voor;

-bewoners zien de voorstelling als een podium en ontwikkelt eigen initiatieven met een sociaal karakter (zoals het carpoolen van figuranten en afspreken in vrije tijd buiten repetitie en speeldata om).

Bereik

Vanwege het succes van de eerste reeks zijn er in het najaar twee extra openbare voorstellingen en één besloten voorstelling voor de Limburgse cultuurraden. Huis over grenzen heeft een besloten voorstelling aan verschillende gezelschappen zoals aan vrouwenkring Fenna aangeboden. Jammer genoeg zonder resultaat. Inmiddels tonen enkele scholen wel belangstelling voor een besloten voorstelling in het voorjaar 2017 of volgend schooljaar 2018-2019.

Over grenzen totaal bezoekersaantal eerste reeks zomer:	300
Over grenzen totaal bezoekersaantal extra opvoeringen:	90
Huis over grenzen bezoekers per jaar:	3.800
Dagblad Het Belang van Limburg gem. aantal lezers per dag:	94.360
Dagblad De Standaard gem. aantal lezers per dag:	360.000
Eindhovens Dagblad gem. aantal lezers per dag:	125.329
Radio 2 gem. aantal luisteraars per dag:	1.249.050

Resultaten samenwerking

Deze positieve resultaten zijn nooit tot stand gekomen zonder het samenbrengen van meerdere partijen, speciaal voor *Over grenzen*. Zij zijn belangrijke spelers op hun vakgebied en in dit project.

- Het aantal deelnemers aan dit project (zoals geïnterviewde sprekers en vrijwilligers): ruim 60 betrokkenen uit gehele provincie Limburg waaronder bewoners uit de regio Lommel.
- Voor het betrekken van kinderen bij *Over grenzen* wordt intensief samengewerkt met Kunstenacademie Noord-Limburg. In meerdere dagen is het geluidsmateriaal verzameld en hebben de repetities voor de figurerende kinderen plaats gevonden. Het vertellen over oorlog en vrede (op spelenderwijze) heeft daarbij centraal gestaan. Hetgeen niet alleen de inhoud van de geluidsopnamen versterkte, maar ook een blijvende waarde geeft aan de algemene ontwikkeling van deze groep kinderen.
- Voor de jonge Vlaamse mannenstemmen is binnen de Toneelacademie Maastricht gezocht naar jong talent. Zij hebben het inspreken van de teksten ervaren als leerzame praktijkervaring en een buitenkans binnen de opleiding.
- Via Zuid is als co-producent betrokken bij dit project. Via Zuid stimuleert jong artistiek talent uit Nederlands Limburg waaronder Annet Bremen en Lubert Priems.
- Het educatief centrum Huis over grenzen heeft haar ervaringen gedeeld om tot de inhoud van de voorstelling te komen. De vrijwilligers en medewerkers van Huis over grenzen hebben de voorstellingen ook op productioneel niveau ondersteunt waar mogelijk.
- Voor een select gezelschap (een gevarieerde mix aan personen en achtergronden) is een werkpresentatie georganiseerd, dienend als klankbord voor de makers. Met name de vertaalslag van de Nederlandse oerversie naar de Vlaamse versie van dit project stond daarbij centraal. De werkpresentatie leverde een dialoog op die verder ging dan het bepalen van de vorm. Hiermee ontstond direct draagvlak voor het project bij deze personen.
- Stad Lommel en de Voorzitter Raad voor Cultuur en Kunst Lucien D'Joos is tijdens het maakproces inhoudelijk en productioneel een klankbord geweest voor de makers. Ook de samenwerking met Provincie Limburg is als prettig ervaren. De publieksdeelname van o.a. burgemeester Lommel Peter Vanvelthoven en PCCE-consulent Peter Bloemen is zeer gewaardeerd door het team van *Over grenzen*.

"Ik vond de voorstelling confronterend en ontroerend. Het was echt een meerwaarde om de plek ter ervaren vanuit de invalshoek van een historisch geïnspireerde luistervoorstelling".

Peter Bloemen Provinciaal Centrum Cultureel Erfgoed

4. Projectdoelstellingen

Stichting Laudio en projectpartners is met dit project geslaagd in het behalen van deze doelen:

7. Verhogen van begrip voor elkaar, morele verbinding met elkaar;
8. Draagvlak creëren bij een breed publiek door samenwerking aan één project met duurzaam uitwerking;
9. Meerdere kunstdisciplines en journalistiek aan elkaar koppelen dat voor een breed publiek toegankelijk is ten behoeve van talentontwikkeling.

Door middel van:

- het vergroten van het historisch besef;
- het geven van een stem aan verborgen en verdwenen verhalen en te verankeren in een geluidsdocument;
- het brengen en vastleggen van Limburgs immaterieel erfgoed en oral-history en dit te verbinden met de dagelijkse werkelijkheid;
- het brengen van verhalen die uitnodigen tot nadenken, die vragen stellen en verteld moeten worden;
- het bieden van ruimte en gespreksstof om met elkaar in dialoog te gaan;
- het aangaan met samenwerkingsverbanden met diverse organisaties uit Limburg;
- het creëren van een letterlijke en figuurlijke ruimte t.b.v. talentontwikkeling;
- het efficiënt inzetten en samenbrengen van het audiomateriaal voor duurzame initiatieven;
- laagdrempelige toegankelijkheid van kunst creëren door een letterlijke verbinding te maken tussen diverse disciplines.

Urgentie en onderscheidend karakter van dit project:

- het inspelen op actuele internationale en nationale gebeurtenissen;
- dit biedt een nieuwe vorm van herdenken van oorlogsslachtoffers en het waarderen/vieren van onze vrijheid;
- de samenwerking van verschillende artistieke professionals en inhoudelijke partners.

5. Vervolg

Met zoveel positieve, ontroerende en hoopvolle reacties op 13 voorstellingen in België en ruim 30 voorstellingen in Nederland kan een vervolg haast niet uitblijven. De makers werken hard om schoolvoorstellingen te produceren. Plus een Duitstalige versie.

Vlaamse schoolversie

Educatief centrum Huis over grenzen staat zeer positief tegenover een schoolversie vanaf de hoogste groepen basisonderwijs. In Nederland is de schoolvoorstelling als positief ervaren door docenten. Hun feedback wordt nu meegenomen in het verder ontwikkelen van de voorstelling die meer gericht is op leerlingen met daarom heen een passend randprogramma.

Duitse versie

De makers van *Aufrecht gehen* zijn verguld met het aanbod van Frau Gödecke, de president van Nordrhein-Westfalen(NRW). De burgemeester van het Duitse Weeze heeft de voorstelling bezocht, vertelde hierover aan Gödecke die vindt dat een Duitstalige versie niet uit kon blijven. Het is de bedoeling dat deze Duitstalige versie in Duitsland te beleven is en tevens ingezet wordt op andere Duitse militaire begraafplaatsen (zoals in België en in Nederland) waar Duitse scholieren en docenten op bezoek komen.

Kortom: deze voorstellingreeks ontpopt zich als een sterke basis voor meer voorstellingen in België, maar ook in Nederland en Duitsland.

6. Slotwoord

*Aufrecht gehn
ich habe endlich gelernt wenn ich fall
aufzustehn.
Mit Stoltz in meinen Augen
trotz Tränen im Gesicht
aufrecht gehn durch die Nacht ins Licht.
(bron: M. Kunze)*

De geluidsvoorstelling *Over grenzen* is een theatrale audiotour op de Duitse militaire begraafplaats in het Limburgse Lommel, die alle denkbare grenzen opzoekt in het nadenken en spreken over vrijheid en vrede. Die met een grote diversiteit aan verhalen de beeldvorming en het verhardende zwart-wit of goed-fout denken van deze tijd doorbreekt. De oorlog van toen gaat niet alleen over vroeger. De vrijheid dient als zuurstof voor de toekomst.

In 2016 was de geluidsvoorstelling *Over grenzen* te horen en te zien tegen de achtergrond van aanslagen in Brussel en de vluchtelingenstroom in Europa. De makers hebben een enorme noodzaak om met tact en tijd een vervolg te geven aan deze reeks om deze verscheidenheid aan persoonlijke verhalen te delen met een groot publiek. Zeventig jaar na de bevrijding ligt de grens bezaaid met symbolen en herinneringen, met wonden en littekens, met uitgekomen verlangens, met stiltes van schoonheid en kippenvel, met kapotte dromen en nieuwe kansen.

Contactinformatie medewerkers

Aanvrager: Huis Over grenzen / Duitse militaire begraafplaats Lommel (B)

Naam contactpersoon: Myriam Koonings (dir. Huis Over grenzen)

Telefoonnummer: 003211554370

Email: myriam.koonings@volksbund.de

Producent: Stichting Laudio

postadres: Noord-Buitensingel 101 / 5911EL Venlo

Email: info@stichtinglaudio.nl

Projectleider: Lubert Priems (journalist)

Telefoonnummer: 0031622309109

www.stichtinglaudio.nl

**Hartelijk dank voor uw steun.
Hartelijk dank voor uw vertrouwen.**

Namens de makers van *Over grenzen*:

Myriam Koonings: Dir. educatief centrum Huis over Grenzen

Lubert Priems: Journalist

Lotte Lohrengel: Theatremaker

Annet Bremen: Toneelschrijver

Emil Szarkowicz: Muzikant

Maurice Keulen: Muzikant

Rik Cornelissen: Muzikant

Arno Peeters: Audio nabewerking

Ilse van Hoof: Grafisch vormgever

Joop Koenen (CSS): Audiotechniek

Christian Cadenbach, Katelijne Verbeke, Tim Bogaerts & Timo Tembuyser: stemacteurs
plus alle samenwerkende partners, de leerlingen van de Kunstacademie Noord-Limburg van de docenten Karla Deroost & Luc Morren, Lucien D'Joos, Alex Lefever, Jana Lefever, team Balenbevrijd, De Barrier, Diederik Celis, Franck van Erven, Boris Stokman, Els Roobroeck, Maria Merken, Henry Priems, Lia Koenen, Viek Meijs, Frans van de Pas, Guus Jacobs, Jan Janssen, Henk Deters, Georgette Verbist, Ineke Grootemaat, Hanneke Som, Wendy Rademackers, Angelina, Tamara, Dries, Indira, Cato, Nine en Mette. overige vrijwilligers.

Namens bestuur Stichting Laudio:

Carla Hanraets Voorzitter

Angelique Verkoelen Secretaris

Mark van de Poll Penningmeest

Inhoudelijke eindverantwoording *Over grenzen*

Versie 20161113

© Lubert.nl freelance journalist & Stichting Laudio

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt op welke wijze dan ook zonder toestemming van Lubert Priems & Stichting Laudio

WWW.STICHTINGLAUDIO.NL INFO@STICHTINGLAUDIO.NL
POSTADRES: NOORD BUITENSINGEL 101, 5911 EL VENLO